

Ganita mare

24^e jaargang nummer 1- 2017

Hulhuizen

jubilaeumnummer

historische kring

•villa gannite marca
ganite•villa gannitae marca in
pago batawa•villa ganneta•ganeta•
villa gannita hubam I•gannitta villa
ecclesia•ganita villa curtis•g
annida locus vel villa•ga
nida•gant•ganit villa
curia•gente•ge
nt•gennit•g
enth in auer
betuwe • gh
ent • gannit
ense oppidi
um • ghend •
ghendt•ghe
ntt • gaent •
gaendt • ge
nd • gendt •

gente

Uitgave van de Historische Kring Gente

Ganita mare

Inhoud 2017- 1

- 2 Allerlei
- 3 Jaarprogramma 2017
- 4 Wi'j ware d'r nie bi'j
- 5-8 De Pollen en de Polwaard
- 9-13 Hulhuizen, een vissersdomein
- 14 't Hof in Hulhuizen en Aanwinsten
- 15-18 Hét Hulhuizen bestaat niet
- 19-21 Eerdere publicaties over Hulhuizen
- 22-25 Kwartierstaat Hentje Nuij
- 26-28 De geboortekaartjes van Hulhuizen
- 29-32 Van vissersboten naar passagiers-schepen
- 33-38 50 jaar Sport- en Speeltuinvereni-ging Hulhuizen
- 39-42 Hulhuizen als pingpongbal en Over-ledenen
- 43-46 Van korfbal tot voetbal in Hulhuizen
- 47 Colofon en Welkom nieuwe leden

Foto voorpagina

Onthulling van een nieuwe attractie in Speel-tuin Hulhuizen in 2014. Dit schip kwam op de plek van de voormalige tennisbanen. In de winter wordt de skelterbaan die in dit gebied is aangelegd onder water gezet en omgeto-verd in een schaatsbaan.

Hulhuizen 200 jaar Nederlands

Dit extra dikke num-mer is geheel gewijd aan Hulhuizen dat dit jaar 200 jaar bij Gendt (en dus ook bij Nederland) hoort. Er staan verschillen-de festiviteiten op stapel, georganiseerd door Hulhuizen 200.

Rabobank Clubkas Campagne

Hartelijk dank dat u ervoor gezorgd heeft dat we de laatste jaren

hoog eindigden in de Rabobank Clubkas Cam-pagne. Door het bedrag dat wij ontvingen kon de contributie van de kring hetzelfde blijven en kon-den wij bovendien vorig seizoen een geluids-in-stallatie voor onze lezingen aanschaffen.

Wij willen ook dit jaar het te verdienen bedrag gebruiken voor iets waar onze leden profijt van hebben.

Leden van de Rabobank Oost Betuwe mogen maximaal twee stemmen op hun favoriete veren-iging of club uitbrengen. U krijgt daarvoor t.z.t. een brief met uw persoonlijke code. Hoe meer stemmen, hoe meer geld de Rabobank aan de be-treffende vereniging doneert. Wij hopen dat u net als vorige jaren ook weer aan onze kring denkt. Alleen wie tijdig als lid van de Rabobank is gere-gistreerd, mag stemmen. Dat lidmaatschap is gra-tis.

Als u hulp wilt bij het stemmen, kom dan gerust op maandagavond of op woensdagmorgen in de stemperiode van 17 t/m 29 mei naar Villa Ganita, Nijmeegsestraat 19 in Gendt. Wel graag de stem-brief die u van de bank ontvangt, meebrengen. De koffie of thee staat klaar.

Excursie

Wie mee wil met de **excursie moet zich voor 31 maart opgeven** via info@historischekring-gente.nl of telefonisch 0481-422400.

Talent in Gendt. Opening en kindermiddag Pinksterfestijn Hulhuizen.

Jaarprogramma 2017

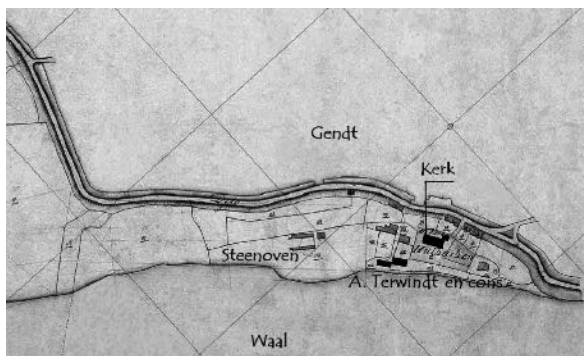
Lezing Hulhuizen, 200 jaar bij Nederland

Lezing over Hulhuizen op 1 maart, de officiële dag dat Hulhuizen 200 jaar geleden Nederlands werd. **Door Geert Visser in samenwerking met Hulhuizen 200.**

Woensdag 1 maart 2017, 20.00 uur.

Café Concordia, Waaldijk 19-23, 6691 MB Hulhuizen.

Van de Gendtse buurtschappen is Hulhuizen – niemand zal ons dat kwalijk nemen – de meest bekende. Dat heeft alles te maken met de geschiedenis van dit gebied. Het is langer Duits geweest dan Nederlands. Pas tweehonderd jaar geleden, om precies te zijn op 1 maart 1817, ging de oude Kleefse enclave over naar ons land en werd Hulhuizen ingedeeld bij de gemeente Gendt. Die overgang ging niet van een leien dakje. In de periode 1795 – 1817 is Hulhuizen als een pingpongbal heen en weer geslagen tussen de verschillende mogendheden: het koninkrijk Pruisen, het koninkrijk Holland, het groothertogdom Berg en het keizerrijk Frankrijk. Zijn de meeste enclaves zoals Huissen, Malburgen en Zevenaar Nederlands geworden op 1 juni 1816, Hulhuizen moest nog ne-

*Hulhuizen met kerk, huizen en steenoven in 1813.
Gedeelte van een kaart.*

gen maanden wachten, omdat Pruisen vond dat daar iets tegenover moest staan. Hulhuizen werd geruild met Schenkenschans. En, wat voor veel mensen een verrassing zal zijn: vanaf december 1813 tot juni 1816 maakte Hulhuizen deel uit van de gemeente Huissen.

In deze lezing, die uit twee delen bestaat, wordt verteld over de lange geschiedenis van Hulhuizen. Het eerste deel gaat over de 'buitenlandse tijd', dus de periode tot 1817. Aan bod komt dan onder andere de geschiedenis van het kasteel Hulhuizen dat rond 1660 ten prooi viel aan het steeds maar oprukkende Waalwater. Het deel na de pauze gaat over de tijd dat Hulhuizen deel van Nederland is. We maken een rondje door Hulhuizen en kijken dan naar onderwerpen als Vahali, Hulhuizer Om-

dracht, Munnikhof, veerhuis Concordia, Pinksterfestijn, speeltuinvereniging en de voetbalclubs die Hulhuizen binnen zijn grenzen gehad heeft.

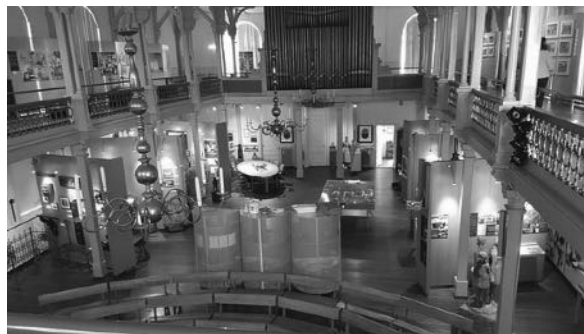
Met de grenzen van Hulhuizen begint de lezing. Wat is Hulhuizen eigenlijk, waar lag/licht het en wie mag zich Hulhuizenaar noemen? We zullen zien dat op die vragen wel drie of vier antwoorden mogelijk zijn.

Excursie Van 't Lindenhoutmuseum Nijmegen met rondleiding

Zondag 9 april. Om 13.00 uur carpoolen vanaf Villa Ganita, Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt. We starten om 14.00 uur in het Van Lindenhoutmuseum, Scherpenkamp 58, 6545 AL Nijmegen.

Onze dialectman Herman Buurman begon zijn tweede boek met Van 't Lindenhout, predikant en bijbelverkoper. Hij stichtte het eerste weeshuis in de Lange Brouwerstraat in Nijmegen en toen dat te klein werd kwam het wezen dorp in Neerbosch. Wij mochten met hem daar een kijkje nemen en waren zo onder de indruk dat we er dit jaar met onze excursie naar toe gaan.

Zie ook <http://www.vantlindenhoutmuseum.nl>

Het Van 't Lindenhoutmuseum is sinds 1999 gehuisvest in een Rijksmonument, de Wezenkapel uit 1882 die op zich al een bezoek meer dan waard is. Het ontwerp is van de bekende Nijmeegse architect Bert Brouwer. Naast een historisch overzicht vindt men gereedschappen uit de werkplaatsen, uitgaven van de drukkerij, leermiddelen, meubels, prenten, schilderijen en foto's. Tal van verhalen en documenten brengen een levendig beeld van leven van de kinderen in Neerbosch. Een grote maquette geeft een goed beeld van het oude Neerbosch. Tijdens de openstelling worden historische fotoseries en films vertoond.

Voor deze excursie kunnen leden zich opgeven tot 31 maart 2017.

Gratis toegang voor de rondleiding en de lezingen.

Ria Schouten-de Haan

Of 't waor is mik nie uut, want wi'j ware d'r nie bi'j!

Riet Berends kenne gullie allemaol. Dâ's dâ mins die bi'j ons altied mé ouwe foto's lup te mie-re. Dasse vroeger ôk, né'r as alle a-ndere minse 'n vaoder hâ, ja dâ gleuve gullie netuurlik geliek. Over die vaoder, hör vâd zogezeit, gaon wi'j 't now ekkes hemme.

Die kjel mie-k volleges Riet van alle dage iets mojs.

En umdâ veul van dâ mojs ien Hulleze gebeurde hesse d'r now, zogezeit weges de feestelikhede, wâ van gezeit. En umdâ'k toch niks te doewn hâ, hé'k 't mar ekkes opgeschreve.

Wasse hé gezeit ku'j now léze.

Hi'j wie-r gebore ien 1912, né'r as de a-ndere minse uut dâ jaor. Wâ Riet vörtelde spólde zô'n bietje ien 1930. Dâ was de slechte tied, ja daor hé'k veul over gehörd, Crisistied wie-r 't genuumd en dâ was nie vör niks.

Lang geleje dus. Wi'j ware d'r nie bi'j en kunne dan ôk niks a-nders as naovörtelle. Dâ's alles.

Dus gleuf 't mar of nie!

Vâd, zei Riet, hiette Jan Peters, mar hi'j wie-r Jenje me'r 't henje genuumd. Dâ kwam umdâ tie al vroeg ien't léve d'n ellebo-g hâ gebraoke en dâ was kats scheid aon mekaor gegroeid.

Jan Peters (Jenje me'r 't henje).

Alle aovende, weier of gin weier gieng tie mé'r kwak a-ndere kjels naor Hulleze um te voeballe. Dâ ware Thij Derks, Gert Verhoeven, Hent Verhoeven, Piet Joosten, Antoon Wegman, Thé Walravens, Hent Walravens en Herman Schaars. Al die kjels ligge stuk vör stuk allang achter de beukeheg, de vaoder van Riet trouwes ôk. Die kunne

ollie dus niks mer naovörtelle, mar a'j meer over hullie wil wete ku'j bi'j ons de bidprentjes komme léze.

Dâ voeballe deje ze bi'j 'n boer ien de wei, zo tusse de koejeflatse deur. Ien de wienter gienge ze mette eigeste ploeg schâtse. Ôk ien Hulleze en dâ gieng dan hoog over de koejeflatse hin, mô'j mar dinke.

Mar mé goed weier gienge ze nao't voeballe naor de Waol kie-ke. Dâ was bute d'n diek, daor waor now nog 't altaar van d'n umdrach stid. Daor lage ze dan mé zien alle ien de voewt van d'n diek, mette rug tege 't klef. Dan was 't inkelt naor de bote kie-ke en stèreke verhaole vertelle.

Waffeke verhaole dan?

Dâ kon vanalles zien mar 't mos over Hulleze gaon, umdâ ze daor lage.

Duk wie-r 't rikraoje. Dan gieng't d'r over wie de mojste hâ gemak.

En volleges Riet was dâ Jenje mé'r 't henje, hör vâd dus. Die won zwat altied. En a'j won kreej van d'n hele ploeg 'n glâeske bier. Die wie-r getap bi'j Hein Pere, ôk al ien Hulleze.

Riet kende nog één van die verhaole. Dâ gieng over 't ouwe Hulleze, daor wor now de Waol lup. Volleges Riet hé Jenje mé'r 't henje dâ eiges gemak.

As die kjel now hâ gelééf hattie wel 'n boek mé dialectverhaole kunnen schrie-ve. Want mooi is't. Mô'j mar us léze!

A'j op d'n diek bun en gi'j kiek naor 't fort
Dan hè'j mè'r waoter alle elend op 't bord
Want waor Hulleze was, daor ku'j nie mer bi'j
Allinig waoter mar op d'n diek bu'j d'r van vri'j

Kiek, logisch dâ'j mé zoiets d'n érste pri'js kun winne.

Nee, dâ deej gimmins hum nao!

Herman Buurman

Met dank aan Riet Berends-Peters.

De Pollen en de Polwaard, Kleefse leengoederen in Hulhuizen

Inleiding

Het gehucht Hulhuizen hoorde in de Middeleeuwen bij het hertogdom Kleef en is grotendeels verzwolgen door de Waal in het midden van de 17de eeuw. In 1644 verwoestte de rivier de kerk en in 1654 de burcht met kapel en huizen. Op vrijwel alle kaarten uit de 17de eeuw is te zien dat het gehucht met kasteel, kapel en kerk toen helemaal tegen Pannerden aan lag¹.

Die historische kern was het meest oostelijke gedeelte van Hulhuizen. Later is het gehucht meer naar het westen herbouwd, op grond die bij Hulhuizen hoorde. We gaan nu het meest westelijke stuk bekijken, genaamd de Poll en de Polwaard.

De Pollen als Kleefse leengoederen

De naam Pol(l) kan verschillende betekenissen hebben. Een pol(l) kan zijn een top, een toppunt (heuvel), aan een grens gelegen locatie, een eiland of door aanslibbing gevormd land².

Hoe de Poll in Hulhuizen aan zijn naam komt weten we niet. Het lijkt wel goed mogelijk dat deze door aanslibbing van de Waal gevormd kan zijn. In dit geval ligt de Poll, of eigenlijk liggen er vier Pollen, aan de grens met het Gelderse Gendt.

Oorspronkelijk zullen de hierna beschreven vier Pollen vermoedelijk een eenheid hebben gevormd. Maar door latere opsplitsing van het stuk land hebben ze dan afzonderlijke nummers gekregen in de Kleefse leenadministratie en zijn het vier afzonderlijke leengoederen, percelen, geworden³.

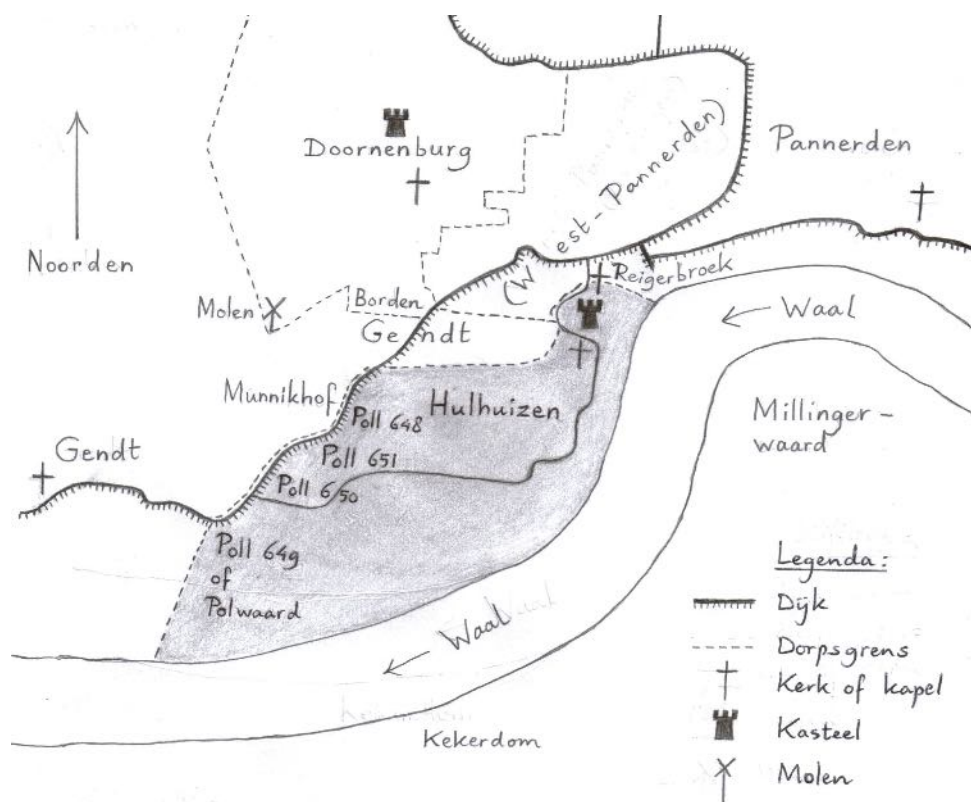
De Poll en de Polwaard hoor-

den bij de stukken land die in het westen nog overgebleven waren, na de verplaatsing van het gehucht Hulhuizen als gevolg van de verwoesting door de Waal in het oosten. Hier ziet u een overzichtskaart van Hulhuizen met de ligging van de Pollen en de Polwaard met het noorden bovenaan (afb. 1). Deze is gemaakt op basis van kaartmateriaal uit het Hauptstaatsarchiv in Düsseldorf⁴.

Beide Pollen waren Kleefs leengoed. Dat betekende dat de hertog van Kleef als leenheer deze stukken grond in leen gaf aan een leenman, die dan over deze grond kon beschikken.

Dösseler en Oediger noemen in hun bewerking van het leenregister van het hertogdom Kleef maar liefst vier verschillende Kleefse leengoederen in Hulhuizen met de naam Poll, namelijk: nr. 648: *den (die) Poll, Hof bei Hulhuizen*; nr. 649: *Poll im Ger(icht) Hulhuizen, der andere Hof mit dem Ward*; nr. 650: *Poll, Lehngut, 1/4 morgen*; en nr. 651: *Poll, Lehngut 1/2 Morgen*⁵.

Al deze stukken leengoed waren uiterwaarden tussen de Waaldijk en de Waal. Ik zal ze hieronder alle vier beschrijven volgens de nummering uit het leenregister: 648, 649, 650 en 651.

Afb. 1. Hulhuizen (in grijs) met de Pollen tussen 1608 en 1637. De Waal stroomde in een andere bedding dan tegenwoordig. Bij de Pollen zijn de leengoednummers toegevoegd. Schetskaart: Robert Melchers, op basis van de kaarten van Hulhuizen door Henrich van Senhem uit 1608 en Jordan von der Waijhe uit 1637. (Hauptstaatsarchiv in Düsseldorf).

Nr. 648: Den (die) Poll, hof bij Hulhuizen

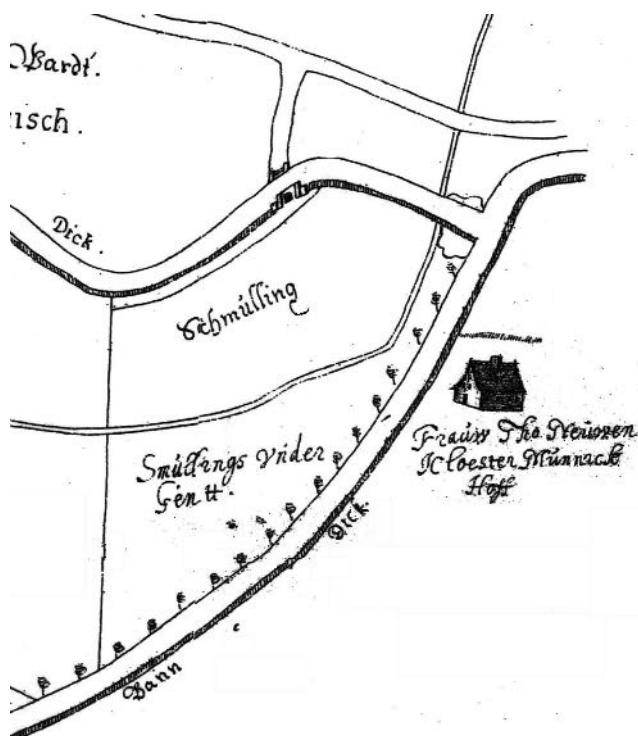
Dit leengoed, nummer 648, den *hoff...mit den werde...*, *gel(egen) in den ger(ichte) van Hulhuysen*; was van circa 1457-1596 verbonden met leengoed nr. 693. Dat is de Roswaard te Bijlant (Pannerden). Het bezit van de Poll onder Hulhuysen was namelijk verbonden met het bezit van de Roswaard te Bylandt (Pannerden).

De Poll was tot 1453 van Johan van Bylandt, heer van kasteel De Doornenburg, en zijn vrouw Sophia van Rossum. Na 1453 was dit leengoed van hun dochter, Liesbeth van Bylandt en haar man Derick van Wylack, erfhofmeester van Kleef en heer van Huis Diersfordt bij Wezel⁶. In het archief van Huis Diersfordt vinden we een paar omschrijvingen van de Poll. In 1484 werd het bezit omschreven als *den Hof zu Poll* met uiterwaarden, visrecht, tiendrecht, gelegen in de heerlijkheid *Hulhuesen* (Hulhuizen), een Kleefs leen, en de verder weg gelegen *Rosswart* (Roswaard) met toebehoren in de heerlijkheid Pannerden, eveneens een Kleefs leen. In 1496 werd de Poll omschreven als 20 morgen land in de heerlijkheid *Hulhuysen* met huis, hof en boomgaard, daartoe behorend, en 5 morgen land buitendijks⁷. Een paar jaar geleden wees Herman N. Bronkhorst bij Historische Kring Doornenburg al een keer op de bijzondere combinatie van de lenen Poll en Roswaard⁸.

De leenmannen van nummer 648 waren allemaal adellijke lieden die ver weg woonden en de Poll verhuurd of verpacht zullen hebben aan de gebruikers van de grond. De leenmannen waren van 1427 tot 1454 achtereenvolgens leden uit de adellijke familie Van Bylant, waaronder ridders, van 1454 tot 1513 leden uit de familie Van Wylick, waaronder heren die Kleefs erfhofmeester waren (= functie aan het Kleefse hertogelijke hof). Van 1513 tot 1676 werden leden uit de familie Smulling, waaronder de ambtman van Schuilenburg, met deze Poll beleend. Op de kaart van Hulhuizen uit 1608 (afb. 2, detail) zien we dat Smulling (Schmulling) een Kleefse uiterwaard en een Gendste uiterwaard tegenover de Munnikhof (Gendt) had. Van 1676 tot 1713 was de leenman hiervan Johann van Heerde, van 1713 tot 1715 Johann Caspar Boemer, vanaf 1715 Matthias Boemer en tenslotte in 1729 Arnold Joost van Munster. Verder gaat de lijst niet.

Nr. 649: De Poll, ... de andere hof met de Wa(a)rd. Genaamd: Polwaard, Polward of Polsweerd

De Poll, Polwaard, Polward of Polsweerd was een uiterwaard in Hulhuizen en is nu een uiterwaard in Gendt. Als je vanaf de Waaldijk bij Camping Waalstrand de zogenaamde Sorgdam of

Afb. 2. De Poll van Schmulling te Hulhuizen (leengoednr. 648) en daarnaast ander land van Schmulling onder Gendt. De stukken lagen aan de dijk tegenover de Munnikhof van het Nieuwenklooster (dat had oude bezittingen van de abdij van Lorsch).

Uitsnede uit kaart door Henrich von Senhem uit 1608, met het noorden onderaan.

In: Hauptstaatsarchiv Düsseldorf, Karten 2380.

Suikerdam afgaat, dan kom je eroverheen. De naam Polwaard staat hier nog op het huis. De straat over de dam heet nu Polder.

Ook de leenmannen van het leengoed met nummer 649 waren allemaal adellijke lieden die ver weg woonden en deze Poll verhuurd of verpacht zullen hebben aan de grondgebruikers. Dit leengoed was vanaf 1565 van leenman Wolter Smulling, vanaf 1596 van Adrian Spyrinck, na 1635 van Henrich Wilhelm van der Hoeven en na 1656 van *Henrich Wilhelm van en tot de Hoeven* (dus toen woonde hij ook op dit naamgevend bezit). Hij was ambtman in de Hetter, een district bij Kleef.

Verder zijn de volgende beleningen bekend: Vanaf 1664 werd Anthon Tuecking, richter in de Hetter, met deze Poll beleend. Na 1666 was de leenman Friedrich Wilhelm van der Hoeve, ambtman in de Hetter, te Aspel en Rees. Na 1686 was de leenman Stephan Vincent, vrijheer van Quadt tot Wickradt, ambtman te Monreberg. Na 1693 was de leenman Henrich Lengel.

Na 1712 werd Samuel Freiherr von Hertefeldt, opperjagermeester, met het goed beleend.

Vanaf 1716 werd de leenman Elbert Diderich Adrian von Hertefeldt. Zijn naam werd in het Nederlands geschreven als Elbert Dirk Adriaan, vrijheer van Hertefeldt. Na zijn overlijden ging het leen over op zijn zoon, Jobst von Hertefeldt, keizerlijk luitenant. Na 1726 was Matthias Boemer gevolmachtigde van deze Jobst.

Het leengoed, kort gezegd de Polwaard, was evenals de andere Pollen Kleefs.

Over het conflict tussen Hulhuizen en Gendt met betrekking tot deze uiterwaard tussen 1723 en 1739 is al een keer gepubliceerd door Geert Visser⁹. Na 1731 ging het leen over op de koninklijke jachtjonker Friedrich Wilhelm 'vrijheer' von Hertefeldt. Daarna waarschijnlijk weer op Jobst von Hertefeldt. Want na het overlijden van Jobst ging de Polwaard in 1763 over naar zijn zoon, Goswyn Anton von Hertefeld, later wonend op Haus Balken te Marienbaum bij Kleef¹⁰.

Von Hertefeldt...tot Polsweerd

Er bestaat nog een portret van leenman Jobst von Hertefeldt¹¹. Dat was baron Jobst Hendrik Baldewijn von Hertefeldt tot Polsweerd, die leefde van 1696 tot 1762¹². Hij was koninklijk Pruisisch jachtjonker en noemde zich naar de Polsweerd. Daarmee wordt zijn leengoed Polwaard in Hulhuizen bedoeld. In die tijd was de koning van Pruisen ook hertog van Kleef. Dus de koning was zowel de baas als de leenheer van Jobst. Het is goed mogelijk dat Von Hertefeldt op deze zogenaamde 'andere hof met de waard' een huis had. Hij noemt zichzelf in ieder geval 'tot Polsweerd' (!).

Hij was geboren op havezate De Magerhorst in Duiven, maar dat huis was inmiddels in andere handen. Zijn weduwe, barones Maria A.G. van Bommel, was gedeeltelijk bezitter en bewoonster van kasteel De Doornenburg van 1767 tot 1781. Daarom hangt het schilderij van de baron (afb. 3) tegenwoordig in dat kasteel¹³.

Nr. 650: Poll, leengoed, een kwart morgen

Het leengoed de Poll met nummer 650 was niet zo groot, maar een kwart morgen. Er staan maar twee vermeldingen bij. Op 30 januari 1714 werd *Der stockalt gantz verarmte Nicolaus de Reuther*¹⁴ er mee beleend. Hij was dus een stokoude en geheel verarmde (leen)man. Op 11 januari 1740 werd Friedrich Proen met dit stukje Poll beleend, met de plicht om de echtelieden Jansen levenslang te verplegen.

Nr. 651: De Poll als locatie voor de kapel van Hulhuizen

Leengoed nummer 651, genaamd Poll, werd ge-

bruikt voor de bouw van de kapel of kerk. De grootte van dit leengoed Poll was een halve morgen (0,42 hectare). Het was bestemd *fuer den Kapellenbau der kath. Kirchengemeinde Hulhausen*¹⁵.

Op 13 augustus 1709 werd Rutger van Bedber beleend voor de katholieke kerkgemeente Hulhuizen met ½ morgen land uit het leengoed Poll, waarop *sie ihre Kapelle gesetzt habe*. Dus waarop de kapel gezet is. Dit was de zoveelste kerk van Hulhuizen, want deze was al vaker herbouwd, nadat voorgaande exemplaren door de Waal verwoest waren. Herbouw van het godshuis in het Kleefse Hulhuizen was niet alleen noodzakelijk voor de zielzorg van de bewoners in het gehucht. Ook vele rooms-katholieken uit de Gelderse omliggende dorpen, waar de hervormde godsdienst de officiële godsdienst was, maakten er gebruik van¹⁶.

In 1714 werd de reeds genoemde Rutger van Bedber beleend met de Poll waarop de kapel stond. In 1741 werd zijn naam geschreven als Rutgerus Jacob van Bebbber (met de vermelding dat dit voor de katholieke gemeente Hulhuizen was), in 1755 is de leenman Theodor de Ray als pastoor te Hulhuizen (voor de katholieke kerkgemeente Hulhuizen), vanaf 1774 Johann de Leuw, die vermeld is als katholiek pastoor te Hulhuizen.

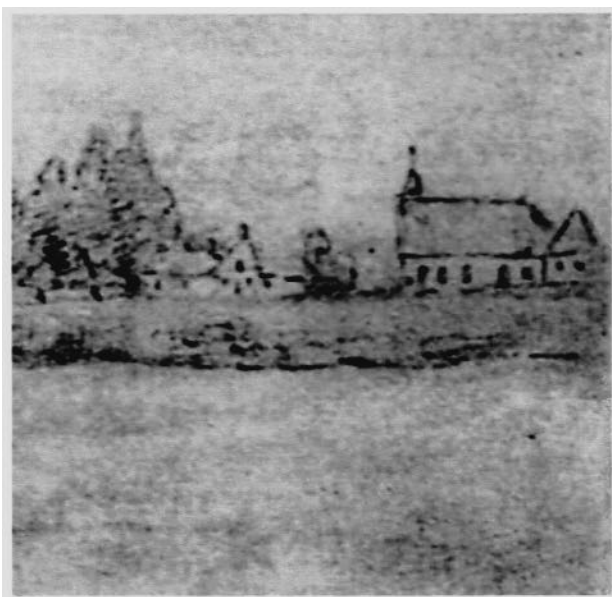
Afb. 3. Baron Jobst Hendrik Baldewijn von Hertefeldt tot Polsweerd (1696-1762).

Hij was leenman van de Polwaard (leengoednr. 649).
Collectie: Brantsen van de Zypstichting, Arnhem.
Verblijfplaats: Kasteel De Doornenburg te Doornenburg. Foto: Iconografisch Bureau, Den Haag.

Niet alleen de Pruisische leenadministratie zelf is bewaard gebleven. Het aartsbisdom Utrecht heeft ook akten bewaard van de belening door de koning van Pruisen van de pastoor te Hulhuizen met een halve morgen uit het leengoed Poll, waarop de kapel gevestigd is, daterend van 1714 t/m 1805¹⁷.

We zien de eenvoudige kapel of kerk aan de Waal nog op de tekening uit de periode 1836-1840 door de Huissense schildermeester Rutjes (afb. 4).

De kerk werd in 1845 vervangen door een achthoekige kapel, toegewijd aan St.-Martinus. De locatie van de kapel was tussen Waaldijk en Waal, ter hoogte van de huidige scheepswerf Vahali. Daar heeft de kapel van Hulhuizen tot 1966 gestaan.

Afb. 4. Het kerkje van Hulhuizen op de Poll (leengoednr. 651) gezien vanaf de Waal. Circa 1836-1840 getekend door schildermeester Rutjes uit Huissen.

Tot slot

We hebben gelezen dat er eigenlijk vier Pollen zijn geweest in Hulhuizen, achter elkaar gelegen op een strook uiterwaarden aan de Waaldijk. De 1ste Poll lag tegenover de Munnikhof, op de 2de Poll werd in 1709 de kapel gebouwd. De 3de Poll was maar klein en de 4de was de laatste Poll, ook Polwaard genoemd. Die naam 'Polwaard' staat nu nog op het huis daar, met het adres Polder 42. Alle vier de Pollen zijn dus nog te traceren tussen de Waal en de Waaldijk. De Polwaard is het meest zuidwestelijke stuk van het oorspronkelijke historische Hulhuizen.

Robert Melchers

Noten:

1. Robert Melchers, *Hulhuizen: een heerlijkheid op de kaart en een verplaatst gehucht*. In: Gendt tussen stad en dorp. Historische Kring Gente 1983-2008, Gendt 2008, 67-74 en de kaart geheel achterin.
2. J. Verdam, *Middelnederlandsch handwoordenboek* ('s-Gravenhage 1911) 470.
3. E. Dösseler en F.W. Oediger, *Das Hauptstaatsarchiv Düsseldorf und Seine Bestände. 8 Die Lehnregister des Herzogtums Kleve, Siegburg* 1974, 484-488 en 521-522: Nr. 648, 649, 650, 651 (en 693).
4. Nordrhein-Westfälischen Hauptstaatsarchiv, Düsseldorf. Karten 2380, kaart door Henrich von Senhem uit 1608. Karten 2388, kaart door Jordan von der Waijhe uit 1637. Zie ook: Gelders Archief te Arnhem (GldA), Hof van Gelre en Zutphen, inv.nr. 4457. Kaart 69 door J. v. Heuvel Jn. uit 1730. GldA, Hof van Gelre en Zutphen, inv.nr. 4457. Kaart 70 door Th. Bücker uit 1730.
5. Dösseler en Oediger, a.w., 484-488 en 521-522: Nr. 648, 649, 650, 651 (en 693).
6. GldA. Archief van de Doornenburg, inv. nr. 192. Regest 54.
7. Wilkes, C., en R. Brandts, *Inventar der Urkunden des Archivs von Schloss Diersfordt bei Wesel, I 1272-1599*, Essen 1957, nr. 371 en 477.
8. Herman N. Bronkhorst, *De Roswaard en de Poll tot 1689*. In: De Heraut. Uitgave van de Historische Kring Doornenburg, jaargang 26 nummer 2, 2015, 9-11.
9. Geert Visser, *Hulhuizen tegen Gendt. Een conflict over een aanwas op het Groote Praabsant tussen 1723 en 1739*. In: Terugblik 'De Betuwe aangekaart.' Een historische topografie, Opheusden 2009, 139-148.
10. Friedrich Gorissen, *Balken. Die Geschichte der Siedlung, des festen Hauses und seiner Bewohner von den ältesten Nachrichten bis zum Jahre 1872*, Kleve 1991, 154 e.v.
11. R.J.H. Melchers, *Bij het portret van Jobst von Hertefeldt*. In: Driepas. Historische Kring Duiven-Groessen-Loo. Jaargang 14, 1997, Nr. 1, 2-4.
12. GldA. Familiearchief Van der Heyden van Baak, inv.nr. 19.
13. Schrijver dezes heeft er in 2001 bij het bestuur van de Stichting tot Behoud van den Doornenburg op gewezen dat het kasteel een geschikte plaats zou zijn voor het portret van de baron. Deze stichting heeft vervolgens met succes het schilderij in bruikleen gekregen van de eigenaar, de Brantsen van de Zypstichting.
14. Dösseler en Oediger, a.w.: Nr. 650.
15. Dösseler en Oediger, a.w.: Nr. 651.
16. E.J.Th.A.M.A. Smit, *Hulhuizen. Gehucht, leen en heerlijkheid*. In: Gendt 750 jaar stadsrechten, Gendt 1983, 99-108, zie aldaar 103.
17. Utrechts Archief. 17. Collectie Rijsenburg, inv.nr. 619-1 t/m 619-5.

Hulhuizen, een vissersdomein

Hulhuizen wordt voor het eerst genoemd in een oorkonde uit 1252. Het gebied hoorde tot 1817 bij de Kleefse enclaves, zoals ook Zevenaar, Dui-ven, Huissen, Malburgen, Wehl, Leuth, Kekerdom, Lobith en de Bijlandsche Waard en kwam toen als een van de laatste bij Nederland.

Hulhuizen lag geheel buitendijks langs de Waal, vanaf de vroegere Damschuur (het dijkhuis bij scheepswerf Vahali) tot aan de Polwaard in de Polder. De vroegste bewoners van Hulhuizen kwamen aan hun voedsel door de visserij, de jacht en de landbouw.

Er werd voornamelijk op zalm gevisst, die in de handel veel geld opbracht. De andere soorten vis waren voor eigen gebruik en voor de plaatselijke bevolking.

Het visrecht behoorde tot de heerlijke rechten van de hertogen van Gelre en van Kleef die het in leen gaven aan adellijke families en later ook wel aan kerspels of steden.

Na de Napoleontische tijd kregen veel gemeenten het visrecht. Die gemeenten verpachtten het weer aan de meest biedende particulieren. Zo

bezat de Heer van Gendt, Des Villates, vroeger het vis- en jachtrecht van Gendt en Erlecom. De rechten kwamen achtereenvolgens in handen van notaris V.d. Steen, burgemeester Phaff en jonkheer Merkes van Gendt. Het visrecht van de jonkheer beperkte zich in 1834 tot Gendt. De notabelen beoefenden meestal niet zelf de visvangst. Hoogstens poseerden ze op een schilderij en later op een foto bij een grote of een uitzonderlijke vangst. Tot ± 1900 werd de werkelijke visserij uitgeoefend door die inwoners die te weinig grond hadden om van te leven.

Op de achtergrond het dijkmagazijn ook wel genoemd Damschuur, die verwoest werd in de Tweede Wereldoorlog.

We weten nu zeker dat de latere Hulhuizense bewoners zich voornamelijk bezig hielden met de visserij. Het Hulhuizense gebied telde in 1808 veertig bewoners. Uit huwelijks- en geboorteaktes valt op te maken dat het beroep van de echtgenoot of de vader vaak visser was.

Daarnaast verdiende een aantal families hun boterham in de steenbakkerij. In de Ward, ook wel genoemd De Pas, was een steenbakkerij van Arnoldus Terwindt. De rivier de Waal leverde toentertijd goede vangsten op.

De Polwaard.

Vaak waren het zelfvoorzienende boertjes die het vissen erbij deden of andersom. Ze hadden één of twee koeien en een stuk land dat in grootte kon variëren. Omdat deze mensen vaak grote gezinnen hadden en met meer generaties in één huis woonden, deden de oudere kinderen samen met grootvader het boerenbedrijfje en de (jong) volwassen mannen visten.

Volgens de kadastrale atlas van 1832 gaven er in Gendt drie inwoners officieel visser als beroep op: Jan Wegh, Hendrik Driessen en Jan Evers.

Het uitzetten van de zegen.

Jan Wegh blijkt gewoond te hebben in het voormalige pand van bakkerij Roelofs aan de Waaldijk nr. 6. Toen daar bij de dijkverzwaring eind 20^e eeuw een 18^e eeuwse kelder dichtgestort werd, bleek zich daarin een verdiepte bak te bevinden. In dit bassin hield hij waarschijnlijk zijn levende have aan vis een tijdlang goed. Hendrik Driessen woonde buitendijks waar nu de scheepswerf is en Jan Evers kwam uit de Kommerdijk, waar hij woonde bij de dijkoprit.

Bijna alle bewoners van Hulhuizen waren toen betrokken bij de visserij, hetzij als visser, hetzij in

Het veerhuis van Cornelissen vóór de Tweede Wereldoorlog.

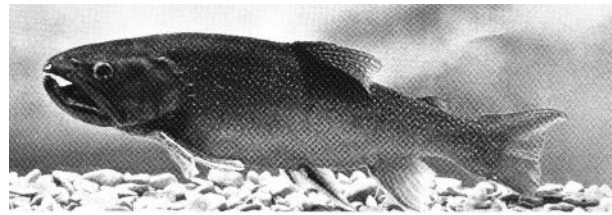
nevenarbeid, zoals bij het vervaardigen van netten of het maken van zegenstenen (net-verzwaringen) van klei, die gebakken konden worden op de nabij gelegen steenbakkerij.

In verschillende steden kwamen vismarkten, zoals de vismarkt in Nijmegen (in 1633 geopend) en Arnhem.

De Gelderse riviervisserij beleefde in de 19^e eeuw als beroepsvisserij haar grootste bloeiperiode.

Hendrik Cornelissen

In 1888 kocht Hendrik Cornelissen het pand van Theodorus Wegh aan de Waal in Hulhuizen (nu camping Waalstrand). Hij begon met een overzetveer en daarnaast kreeg hij de vergunning om met acht vliegers (boten) op zalm te mogen vissen.

Er zal best veel bedrijvigheid zijn geweest daar aan de oever van de Waal.

Er waren twee zalmophalen. Een zalmophaal is een plaats waar de zegen tegen een zandplaat in de rivier opgehaald werd. Een was aan de Millingse kant, tegenover het Doornenburgse veer en de ander was net iets onder de steenfabriek Klaverland. De drooghank, de plaats waar de visnetten te drogen konden worden gehangen, was net iets boven het veerhuis van Cornelissen in Hulhuizen

Eeuwenlang was de zalm de belangrijkste vis waar men het op gemunt had, maar vanaf 1890 namen de zalmvangsten geleidelijk af. Was Hendrik Cornelissen dus maar eerder naar Gendt gekomen.

In 1893 werden er op de belangrijkste zalmmarkten of -veilingen gezamenlijk nog meer dan 100.000 zalmen aangevoerd. In 1915 was dat gedaald tot 27.000. Er was teveel zalm gevangen. Dit gebeurde vooral door de staatsvisserijen op de Nieuwe Merwede.

Het gevolg was dat steeds minder trekvis, waaronder de zalm, de paaiplassen stroomopwaarts bereikte, zodat van voortplanting niets meer terecht kwam.

Verdere oorzaken waren: verstuwing van de zijrivieren van de Rijn en de watervervuiling. De stuwen in de waterweg belemmerden de

Marie Cornelissen-Bosman vissend in de Waal.

trekvis om stroomopwaarts te zwemmen en de daar aangebrachte vistrappen of -liften om de trekvis door te laten, bleken in de praktijk niet voldoende te werken.

Waarmee werd op zalm gevist?

Steekvisserij

Een van de oudste methoden van zalmvisserij was het zetten van een wilgenhouten schutting dwars op de stroomrichting in de rivier. Deze schutting kon reiken tot halverwege de rivier, zodat de scheepvaart er geen last van had. Stroomafwaarts van de schutting werden een aantal fuiken geplaatst.

De vis stuit op de schutting en zwemt terug in de fuik.

Stroomopwaarts zwemmende vissen stuitten op de schutting en kwamen bij het terugzwemmen in de fuiken terecht. Hiermee ving men vooral zalm en paling, maar ook steur en andere soorten.

Zegenvisserij

Later werd met een zegen gevist. Een zegen is een groot enkelwandig net van 100 tot 400 meter lang en 4 tot 8 meter diep. Aan de bovenreep zaten meestal kurken of stukken populierenhout om het te laten drijven. Aan de onderreep zaten zegenstenen om het net op diepte te houden. In de zegenstenen zat een gat waardoor ze aan de onderreep vastgemaakt konden worden. Die zegenstenen waren zoals eerder beschreven gebakken van klei. Vanaf de oever werd een net in een grote ronde boog in het water uitgeroeid met een vlieger (een

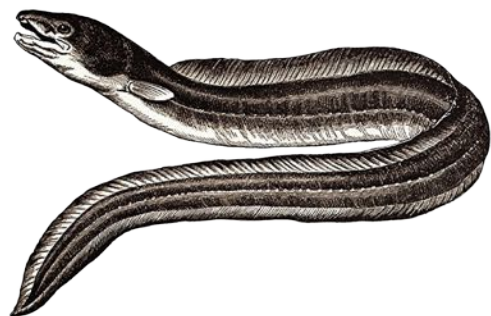
Vissen met de grote zegen.

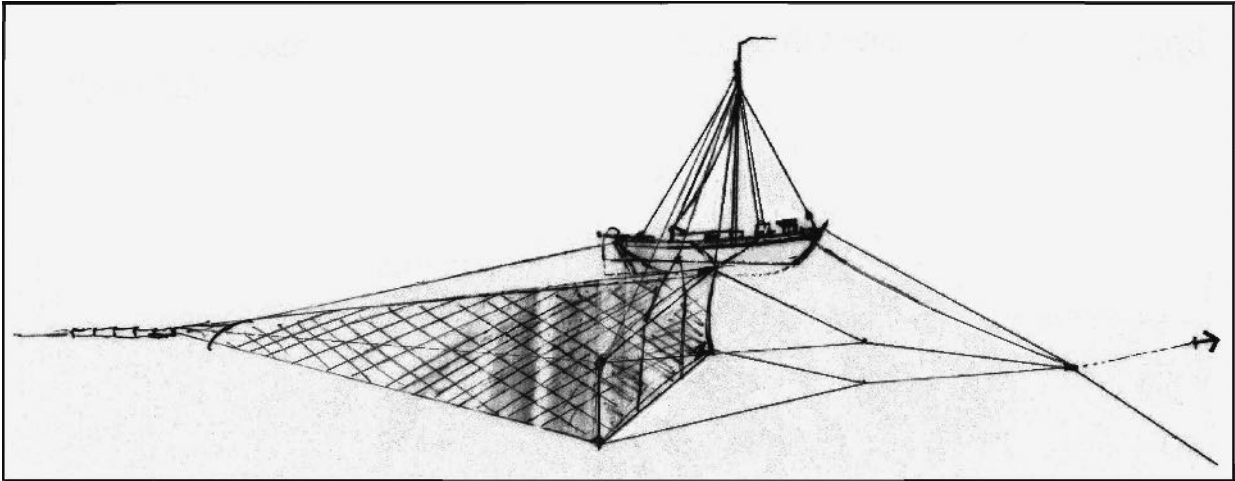
type vissersboot). Hierna werd een lijn aan de wal gebracht die met de zegen was verbonden. Met een aantal vissers werd de zegen aan wal getrokken. Een andere wijze om een zegen binnen te halen was met gebruik van een paard. Hierdoor kon het net nog groter zijn en werd met meer vissers gewerkt.

Omstreeks 1930 was het gedaan met de grote zalmzegenvisserijen in Nederland.

Ankerkuilen

Na 1900 kwamen er al schokkers (een klein Nederlands scheepstype met een zeil en een compartiment erin met water) op de rivieren. Die visten met ankerkuilen, oorspronkelijk kleine zakvormige netten, die aan een raam gespannen konden worden en in de stromende rivier konden worden gezet.

Vissen met de ankerkuil.

Omdat de zalmvisserij achteruit ging, gingen de vissers zich toeleggen op het vangen van paling. Aanvankelijk gebeurde dat met de kleine kuil, maar langzaam verschenen de schokkers met een grote kuil op de Waal, Maas en Rijn. De grote kuil is ook een zakvormig net, dat ongeveer 30 meter lang, aan de voorzijde 12 meter breed en 6 meter diep is.

Achteraan hangt een soort fuik, zodat de vis niet meer terug kan zwemmen.

Dat net hangt rechts van de schokker aan palen dwars in de stroom en wordt aan de voorkant vast gehouden met een anker of vislijn op de wal, zodat men kan regelen hoe ver men van de oever in de rivier wil vissen.

Na de oorlog visten vanaf de Pannerdense Kop tot Gendt op de Waal met de ankerkuil: Gijs, Wim, Diets en Tus Udo, Stef van Wyck, Willem en Herman van Son, Jan en Jaap Sepers, Arnol van Meurs en Gerrit Zwemstra.

Gijs Udo

In 1955 viste in Hulhuizen alleen nog Gijs Udo met een schokker. Gijs werd in Rossum geboren. Als jongeman ging hij al mee op de schokker van zijn vader. Ze visten in Duitsland bij

Koblenz. In 1950 nam Gijs het schip over van zijn vader.

Vijftwintig jaar had hij op de Duitse wateren doorgebracht tot aan de Tweede Wereldoorlog.

In 1955 ging Gijs met zijn schokker liggen bij scheepswerf Vahali.

Gijs Udo aan boord van de schokker.

Hij viste op paling, blik, snoek, baars, karper en snoekbaars. Gijs bracht zijn vis aan de man in Gendt en omgeving.

Gerrit Zwemstra had van de gemeente Gendt ook een vergunning om op de Waal te vissen.

De schokker van Gijs Udo, WUTA (wacht uw tijd af) en de parlevinker van Henny Rooding, de RIKA WIM.

Gijs en zijn vrouw hadden een dochter die vanaf de schokker trouwde. Het vissersgezin was goed bevriend met de familie Van Hasselt, de directeur van de scheepswerf. Wanneer er niet gevestigd mocht of kon worden, werkte Gijs op de scheepswerf. Het kabelsplitsen dat hij aan boord van de schokker had moeten toepassen, kon hij op de werf voortzetten, maar nu met staalkabels. Na zijn vijftenzestigste kreeg Gijs een ligplaats op de Polder.

De schokkervissers leverden vroeger vis aan de lokale bevolking en daarnaast ventte Janus Boerboom uit de Groenestraat in Hulhuizen met vis in Gendt en Doornenburg.

Ook Thee Berning verkocht vis op bouwplaatsen en scheepswerven. Er zat sinds 1981 zelfs ook nog een aantal jaren in Gendt aan de Dorpstraat een Visspecialzaak Hendriksen, wat daarna de Vis-hal van Louis Veldhuizen werd. Dat was welkom, want de visboer die in schipperstrui en met

Vader en zoon Vermeulen met hun vangst (snoek) bij Cornelissen aan de Waal.

zijn alpinopet op zaterdag langs de deur ging met de uitroep: 'Gestoomde makreel', was in de jaren zeventig verdwenen.

In Bemmelen en Huissen zitten weer viszaken, maar Gendt heeft alleen nog een viskraam op de weekmarkt en op de woensdagmorgen.

Henk Klaassen

Een stukje Hulhuizen vanaf de Polwaard (witte huis in het midden) tot Cornelissen.

't Hof in Hulhuizen

Tot kort voor ik er kwam te wonen had ik nog nooit van Gendt gehoord, laat staan van Hulhuizen. Maar toen in de jaren zeventig er nieuwe, goedkope woningen op de Dries gebouwd zouden worden, vertrokken mijn toekomstige man en ik op de brommer vanuit Nijmegen naar Gendt om eens te kijken. Achterop die koude brommer heb ik een paar keer gevraagd of het nog ver was. Het weiland dat de Dries toen voornamelijk was, leek veel te klein voor een hele woonwijk. Het lukte toch en eind 1974 woonde ik er. Daarna leerde ik op fietstochtjes ook de rest van Gendt waaronder Hulhuizen kennen.

Op de allereerste avond van de historische kring werd ik meteen lid en vrijwilligster. Dat lag eigenlijk voor de hand, want geschiedenis lag in het verlengde van mijn studie. Zo kwam ik automatisch meer te weten over het ontstaan van de buurtgemeenschap Hulhuizen. De voorzitter van de kring, Alwicher had de geschiedenis ervan grondig bestudeerd toen hij er woonde en schreef erover in de publicaties van de kring. Hij was een aardige, oude man die in prachtige volzinnen sprak tot er een camera op hem gericht werd. Dan bleven de volzinnen, maar zat er geen enkel verband meer tussen. Een korte video-opname met hem heeft ooit heel wat uren gekost..

Na enige jaren werd ik bestuurslid bij de kring en moest ik in die functie een brief in de bus doen bij een lid van een gemeentelijke commissie die woonde op 't Hof 32 in Hulhuizen. Hij had een alleraardigst bungalowtje met notabene een bord te koop in de voortuin. Daarop toch maar eens een

bezoekje met de makelaar geregeld. Het naar de voordeur oplopende pad had enige treden wat een obstakel voor mijn gehandicapte schoonmoeder zou zijn. Maar ieder nadeel heeft zijn voordeel, nietwaar. Binnen liep mijn man meteen in de hal zowat een droogbloemstuk van de muur. Dat was de reden dat daarna alles in het hele huis door hem als smal en klein werd ervaren, terwijl dat volgens mij wel meeviel. Maar we waren eensgezind dat het uitzicht aan de achterkant op het voetbalveld toch meer voor de liefhebbers van de

sport was. Wat we niet waren en zijn. Zo ging er enige tijd voorbij totdat er een Open Huis was. We gingen toch nog een keer kijken en daarbij werd een aflevering van voetbal langs de lijn al wat aantrekkelijker. Aantrekkelijk genoeg om een optie op het huis te nemen. De optie was nog niet rond of we hoorden dat de dijkverzwaring in aantocht was en dat de voetbalvelden gedraaid zouden worden. Langs de lijn zou veranderen in achter het doelgebied. Mikpunt dus en iedere keer bal.

Daardoor ben ik nooit een Hulhuizense geworden. Tot voor kort sprak ik het nog steeds verkeerd uit, namelijk net zo als Huissen. Nu blijkt dat het ongeveer uitgesproken wordt als zulle ze, dus Hullese. Als ik er was gaan wonen, dan was ik dus een Hullese geworden. Daar was ik nooit goed uit gekomen.

Yvonne de Boer-Ravestein

Aanwinsten

Ontvangen van:

- Ans Wiecherink-Huting**, aantal boeken
- Piet ten Westenend**, aantal digitale foto's en documenten
- Henk Meijer**, enkele digitale foto's
- Peter Langen**, stukje over de polder
- Fam. Wassink**, 2 prenten van een Gendts monument en 5 flessen wijn Gendt 750
- Mevr. Kersten-Haafs**, groot aantal ansichtkaarten Gendt
- Mevr. Walravens-de Beijer**, 3 foto's dameskoor
- Mevr. A. v.d. Brink-de Beijer**, afb. Martinuskerk 1908 en kop/schotel en aardewerkbord café Centrum Geveling
- Cor Leenders**, diverse documenten afd. Bouwen Houtbond FNV
- Fam. Engel-Abels**, 2 foto's van huis Nuijen
- Dhr. A.J. Giesen**, 2 smalfilms Zandberg 1 en 2
- Fam. Wegh**, bidprentjes, reglement St. Vincen-tius, prenten Gendtsse monumenten, distributiekaarten en persoonsbewijzen
- Frans Teunissen**, boek vier eeuwen fam. Teunissen
- Mevr. Van Loon**, bidprentjes
- Geert Bouwman**, fotoalbum
- Els Schrader-Elings**, fotoatlas Gelderland en krantenknipsels
- Wim van Bon**, 2 boeken De Gendtsse Verordeningen van zijn hand
- Henk Verhagen**, digitaal herinnering eerste communie van Th. Flintrop en J. Fenselaar
- Hans Hoen**, digitale foto's passiespel 1960 Huis-sen
- Marco Clappers**, foto vondst onderstel steenfabriek karretje

Hét Hulhuizen bestaat niet

Wie vanaf de dijk de Munnikhofsestraat inrijdt, ziet boven aan de afrit een bord met daarop de naam Hulhuizen. Op nog vijf andere plaatsen staat zo'n bord. Ze zijn een paar jaar geleden op verzoek van het wijkplatform geplaatst om aan te geven dat de bezoeker de zestig-kilometerzone van Hulhuizen binnengaat. Geven deze borden nu de werkelijke grenzen van Hulhuizen aan? Nee, ze zijn er neergezet om verkeerstechnische redenen: het bevorderen van de verkeersveiligheid.

Volgens de borden hoort het stuk dijk vanaf de afrit naar de Doornenburgsestraat en de grens paal bij de Hortenberg niet tot Hulhuizen. Waar ligt die echte grens van Hulhuizen dan?

Wie mag zich met recht Hulhuizenaar noemen en dit jaar herdenken of vieren dat hij tweehonderd jaar Nederlander is. En, nog fundamenteeler, is er wel een echte, historische grens? In dit artikel probeer ik een bijdrage te leveren aan de beantwoording van die vragen.

Historische en topografische kaarten

Dat antwoord zoek ik in de bestudering van (oude) kaarten. Eerst iets over het verschil tussen het door cartografen en historici gebruikte kaartmateriaal. Iemand die een kaart gebruikt uit een historische atlas, bijvoorbeeld om een plattegrond van Romeins Nijmegen te bestuderen of de overzetveren in de Over-Betuwe op te zoeken, gebruikt daarvoor een historische (reconstructie) kaart. Deze is (ver) na de gebeurtenis of situatie gemaakt op grond van archeolo-

Eén van de borden die aangeeft dat je de 'bebouwde kom' van Hulhuizen binnenrijdt.

(Foto: Ria Schouten-de Haan).

gisch spoorwerk, literatuuronderzoek of bestudering van documenten. Een voorbeeld van zo'n kaart is die van de Kleefse enclaves in het artikel 'Hulhuizen als pinpongbal'. De kaart is in 1927 getekend voor een artikel over dat onderwerp.

Een oude, topografische kaart dateert uit de tijd van de gebeurtenis zelf en is dus gemaakt door een 'ooggetuige'. Dat wil niet zeggen dat die meer betrouwbaar is. Die kaarten zijn vaak met een bepaald doel gemaakt, bijvoorbeeld als bewijsstuk voor een rechtszaak over een betwiste erfgrens tussen burens. Dan heeft de landmeter er niet zoveel belang bij verderop gelegen straten en gebouwen exact op te meten en in te tekenen. Dat houdt in dat we bij het trekken van conclusies uit topografische kaarten voorzichtig moeten zijn. In een volgende paragraaf komt een Hulhuizense kaart aan bod die daarvan een sprekend voorbeeld is.

Kenmerkend voor een topografische kaart is verder, dat de (landschaps)elementen zo nauwkeurig mogelijk weergegeven worden en de schaal in het algemeen niet kleiner is dan 1 : 50.000.

Het oudste Hulhuizen

Een tweede voorbeeld van een historische kaart – naast die van de enclaves – is de reconstructie die de bodemkundige John Mulder uit Oosterhout gemaakt heeft van Hulhuizen uit de Bronstijd (2000 v.C. tot 800 v.C.). Een tijd waarin het gebied onbewoond was. De eerste bewoning, iets verderop in de buurt, dateert 'pas' uit het begin van onze jaartelling. Dat was in de strook tussen het café van Hendrik Cornelissen en de Munnikhof. Het eerstgenoemde, onbewoonde Hulhuizen lag op een oeverwal. Dat is een verhoging in het landschap die door de rivier werd opgeworpen wanneer hij buiten zijn oevers trad. Bij iedere overstroming bleef langs de oevers het zwaarste sediment (zand) achter. Op zo'n manier is het

Op het linker kaartje het oudste Hulhuizen in de omgeving van 't Hof, ingetekend door John Mulder. Rechts de sporen daarvan in het landschap op een uitsnede van een topografische kaart uit 1845. (Bronnen: In de ban van de dijken en Historisch topografische Atlas).

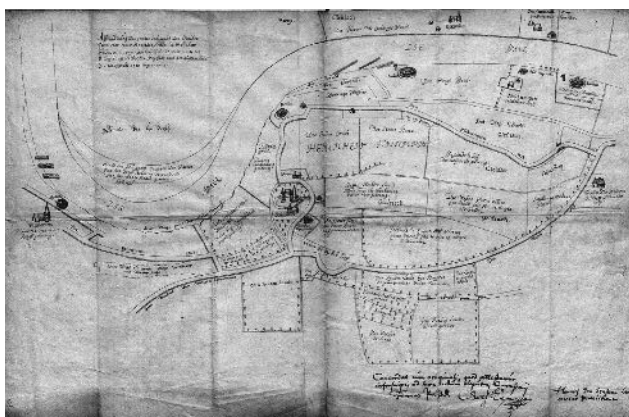
oudste Hulhuizen gevormd. Dat moeten we zoeken rond 't Hof. Hoewel jongere meanderende riviertjes de oude oeverwal opgeruimd hebben, zijn er in het landschap nog sporen van terug te vinden.

Hulhuizen in de eerste helft van de zeventiende eeuw

In de eerste helft van de zeventiende eeuw hebben Kleefse landmeters een aantal topografische kaarten gemaakt van Hulhuizen. Zij deden dat vooral om waterstaatkundige redenen. De naar het noorden opschuivende Waal bedreigde de buurtschap steeds meer, zodat de autoriteiten gedwongen waren maatregelen te nemen. Vaak bestonden die uit het aanleggen van kribben, waardoor geprobeerd werd de stroom van de oever te houden. De meest gedetailleerde kaart is die van Henrich von Senhem uit 1608. Daarop staan niet alleen waterstaatkundige elementen als dijken, kribben en afbrokelende oevers, maar ook gebouwen (kasteel en kapel van Hulhuizen) en percelen. Bovendien laat Von Senhem zien hoe complex de grenzen tussen de verschillende spelers (Hulhuizen, Gendt, Stift Bedburg, Bergh en Pannerden) waren. De kaart is uitgebreid geanalyseerd door Robert Melchers in *Gendt tussen stad en dorp*. De kaart laat zien dat Hulhuizen in het begin van de zeventiende eeuw een behoorlijke oppervlakte had. De afstand tussen Waal en bandijk lijkt zeker een kilometer.

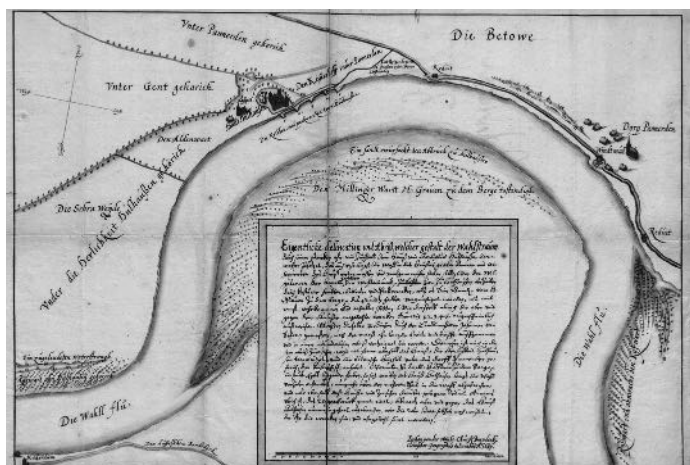
Recent begonnen, maar nog niet helemaal afgerond onderzoek door vader Gerard en zoon Aldo Janssen, roept een aantal vragen op over de nauwkeurigheid van de kaart. Het betreft hier onder andere de exacte ligging van het kasteel, de kerk en de kapel. Ook een vergelijking met andere kaarten uit die tijd vraagt een kritische bestudering van Von Senhems kaart.

Om het Hulhuizen uit de eerste helft van de zeven-

De kaart van Henrich von Senhem uit 1608. Het zuiden ligt boven. Centraal op de kaart is het kasteel van Hulhuizen getekend, rechts de Munnikhof, links de kerk van Pannerden. (Bron: Staatshauptarchiv Düsseldorf, Karten 2381).

tiende eeuw toch 'op de kaart te zetten' heb ik daarom gekozen voor een kaart die een jaar of dertig later gemaakt is. Die dateert uit 1637 en is van de hand van Jordan von der Wayhe, een landmeter die ook in dienst was van de hertog van Kleef. Net

Kaart van de Kleefse landmeter Jordan von der Wayhe uit 1637. (Bron: Staatshauptarchiv Düsseldorf, Karten 2388).

als die van Von Senhem maakte Von der Wayhe die om de precare waterstaatkundige situatie weer te geven. Het noorden van de kaart ligt boven. Rechts zien we Pannerden, gesymboliseerd door de kerk, de molen en enkele gebouwtjes. Ten noorden en ten zuiden van het dorp staan reduits, door prins Maurits (1584-1625) aangelegde verdedigingswerken langs de Waaldijk in de strijd tegen de Spanjaarden. Pannerden lag in 1637 in de Betuwe; pas na het graven van het Pannerdensch Kanaal in 1707 werd het daarvan gescheiden. De Waaldijk liep door langs Hulhuizen en Gendt. Vanwege de slechte toestand noemden de bewoners hem de *Quaden Dijk*. Bij *Dat Reigerbroich* (Reigerbroek) ging een dijk in noordelijke richting, de Overbetuwse bandijk. Die beschermde Doornenburg en Angeren tegen het Rijnwater.

Von der Wayhe tekende het kasteel Hulhuizen. Buiten de gracht lag de kapel. In de Waal voor het slot lagen vijf kribben. Op de kaart uit 1608 waren die er nog niet. Bovendien was de afstand tussen Waal en kasteel zeker veertig tot vijftig meter groter. Alle maatregelen om het kasteel te redden waren vergeefs. In de jaren zestig van de zeventiende eeuw verdween het in de Waal. Nog jarenlang moeten delen van het slot boven het water uitgestoken hebben.

Tussen de dijk en de Waal – links op de kaart – lag het grootste deel van Hulhuizen. Dat liep door tot de tegenwoordige Polwaard. De kaart wordt gecompliceerd door het territorium van Gendt en linksboven, een stukje van Pannerden. Dat Pannerdense gebied, de Honderd Morgen, was door het graven van het Pannerdensch Kanaal van Pannerden gescheiden, maar bleef er wel toe behoren. Pas in 1818 werd het formeel deel van Doornenburg.

Hulhuizen bij de overgang in 1817

Het Hulhuizen dat in 1817 bij Nederland kwam, mocht qua grootte geen naam hebben; zeker niet in vergelijking met 1608. Op een kaart die landmeter Van Kuijk in 1818 voor het Kadaster maakte is precies te zien hoe groot het (nog) was en hoeveel gebouwen er stonden: een kerk, drie huizen – waarvan twee met een schuurtje – (nrs. 15, 30 en 58), en een steenfabriekje. Het was de fabriek Suikerdam van Arnoldus Terwindt, die er in 1807 al stond. In 1870 nam Willem van Heukelum de fabriek over en exploiteerde hem nog een paar jaar. De vijf huizen aan de Waalkant van de dijk, stonden niet in Hulhuizen maar in Gendt. Dat betekent dat de enclave niet van de Waal tot de voet van de dijk liep, maar net daarvóór al op-hield. Op de afbeelding bovenaan deze bladzijde

Detail van de pre-kadastrale kaart uit 1810.

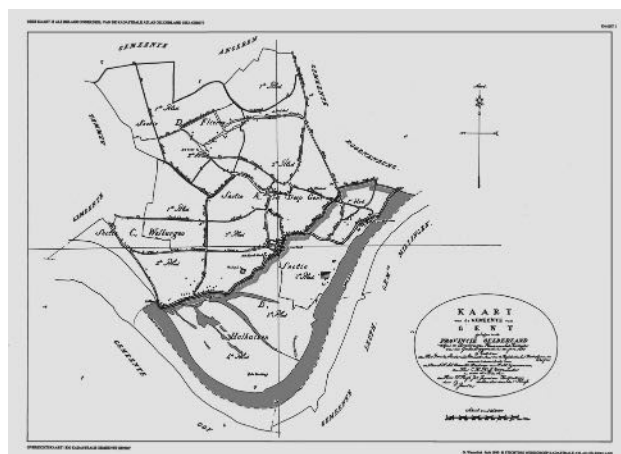
Op de kaart van 1812 is duidelijk te zien dat Hulhuizen niet tot de voet van de dijk liep. De vijf buitendijkse huizen behoorden tot Gendt. De kaart van 1818 toont dat de enclave een jaar daarvoor maar uit enkele gebouwen bestond, maar wel met een kerk en een steenfabriek. (Bron: Gelders Archief).

Tussen 1812 en 1818 kwam een tweede versie van de kaarten gereed. Omdat de regering niet tevreden was, werd het werk opnieuw en uitgebreider gedaan. Dat leidde tot de kaarten die de basis waren bij de invoering van het kadaster in 1832. De kadastrale gemeente Gendt was (en is) ingedeeld in vier secties: het Dorp (sectie A), Hulhuizen (B), Wolburgen (C) en Flieren (D). Het kadastrale Hulhuizen is vele malen groter dan de Kleefse enclave. Was de oppervlakte van de laatste ongeveer zes hectare, voor het kadaster was Hulhuizen maar liefst 430 hectare groot; ruim zeventig keer de grootte van het oude Hulhuizen. Sectie B begint bij het verdwenen veer

is dat goed te zien. De tekening is een detail van een pré-kadastrale kaart van Gendt uit 1810. Hulhuizen was in dat jaar geen deel van Gendt. (Zie voor de positie van Hulhuizen in de roerige Franse jaren het artikel *Pingpongbal*.) De enclave liep van de schaaldijk bij de tegenwoordige radarpost bij de scheepswerf tot de Polwaard; nog ongeveer 1200 meter lang en 50 meter breed. Het Hulhuizen dat Nederlands werd was dus ongeveer zes hectare, niet meer dan tien voetbalvelden.

Het kadastrale Hulhuizen

De Fransen begonnen in 1811 voorbereidingen om in Nederland een Kadaster in te voeren. Dat gaf de overheid een prima basis om belasting op gebouwen en grond te heffen. Van de andere kant hadden grondeigenaren de zekerheid dat hun bezittingen precies vastgelegd werden. In 1812 werd in Gendt begonnen met het tekenen van kaarten voor dat Franse Kadaster. Op dat moment was Hulhuizen deel van de mairie (gemeente) Gendt en werd dus ingetekend binnen Gendt.

Sectie B van het in 1832 ingevoerde Kadaster. Het kadastrale Hulhuizen – dat nog steeds deze omvang heeft – is vele malen groter dan de Kleefse enclave en de huidige buurtschap. (Bron: Kadastrale atlas Gendt).

van De Beijer en gaat vanaf daar langs de dijk richting Gendt. Daarna de Doornburgsestraat (toen de Modderstraat) tot de kruising Olyhorststraat - De van der Schuerenweg (toen Molen-

weg, niet te verwarren met Molenstraat, die was er ook). Daar naar rechts tot aan de Groenestraat. Na ongeveer honderd meter gaat de grens in een rechte lijn naar de grenspaal bij Huis Hortenberg aan de Waaldijk. Vandaar de smalle uiterwaarden in tot het midden van de Waal. Dat betekent dat ook de bijna hele Gendtse polder voor het Kadaster tot Hulhuizen hoort.

*Grenspaal tussen Gendt en Doornenburg met op de achtergrond huis de Hortenberg.
(Foto van de auteur).*

Hulhuizen in 2017

Hierboven hebben we al gezien dat het gebied van de zestig kilometerzone niet gelijkgesteld kan worden aan Hulhuizen. Toch komt het aardig overeen met wat ‘men’ onder Hulhuizen verstaat. Voor dit artikel heb ik een vijftiental geïnteresseerden, waaronder enkelen uit Hulhuizen, gevraagd om op een kaartje in te tekenen wat volgens hen de grenzen van de tegenwoordige buurtschap zijn. Hoewel er geen enkel kaartje hetzelfde was, kan wel geconcludeerd worden dat er een zekere overeenstemming is. Op de afbeelding hiernaast zijn de uiterste grenzen aangegeven, zowel het grootste als het kleinste Hulhuizen.

Conclusie

De titel van dit artikel geeft de conclusie al aan. Het is op grond van de geraadpleegde bronnen – en dat was nog maar een zeer beperkte selectie – niet mogelijk om de grenzen van het ‘echte’ Hulhuizen aan te geven. In de loop van de tijd, die al ruim voor het begin van onze jaartelling begon, was er ‘een’ Hulhuizen. Het gebied veranderde steeds en varieerde in ligging en grootte. Hét Hulhuizen bestaat niet. Waarschijnlijk vieren de Hulhuizenaren over honderd jaar weer een feestje. De vraag is of zij met een auteur van de dan 134-jarige Historische Kring Gende tot dezelfde conclusie komen.

Geert Visser

Met dank aan Gerard Janssen en Henk Klaassen.

Archieven

Gelders Archief Arnhem: Toegang 0874, Pré-kadastrale kaarten ca. 1812- ca. 1830, inv.nrs. 80-84, Gendt.

Staatshauptarchiv Düsseldorf: Karten 2381 en 2388.

Literatuur

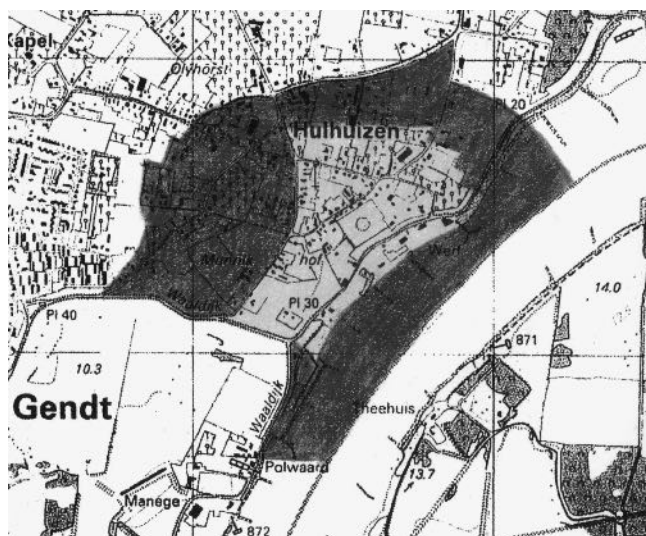
Donkersloot-de Vrij, M., *Topografische kaarten van Nederland vóór 1750. Handgetekende en gedrukte kaarten, aanwezig in de Nederlandse rijksarchieven*. Groningen, 1981.

Historisch topografische Atlas ± 1843-1845. Achterhoek, Liemers, Rijk van Nijmegen. Tilburg, 2008.

Janssen, A., ‘De Gendtse Waard opnieuw bekeken. De kaarten van Gorissen vergeleken met grondboringen.’ In: Boer-Ravestein, Y. de, e.a., *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienebol*, Gendt, 2013, 27-42.

Melchers, R., ‘Hulhuizen: een heerlijkheid op de kaart en een verplaatst gehucht’. In: Boer-Ravestein, Y. de, e.a., *Gendt tussen stad en dorp*, Gendt, 2008, 67-74.

Koeman, C., *Geschiedenis van de kartografie van Nederland. Zes eeuwen land- en zeekaarten en*

stadsplattegronden. Alphen aan den Rijn, 1983.

Mingroot, E. van, ‘De oude kaart als historische bron’. In: Vries, D. de, *Kaarten met geschiedenis 1550-1800. Een selectie van oude getekende kaarten van Nederland uit de Collectie Bodel Nijenhuis*. Utrecht, 1989, 16-30.

Mulder, J.R., *In de ban van de Betuwse dijken. Deel 3, Doornenburg (Roswaard)*, Wageningen, 2002.

Stichting Kadastrale Atlas Gelderland, *Gendt*. Arnhem, 2002.

Visser, G., ‘Verloren strijd tegen het water: de ondergang van kasteel Hulhuizen’. In: Boer-Ravestein, Y. de, e.a., *Gendt tussen stad en dorp*, Gendt, 2008, 75-80.

Eerdere publicaties over Hulhuizen

In deze *Ganita mare* staan 12 artikelen over Hulhuizen. De auteurs hebben die speciaal voor dit nummer geschreven en daarvoor literatuur en archieven geraadpleegd. Hieronder moet ook het bodemarchief (de opgravingen) gezien worden. Wat u niet vindt zijn overdrukken (van delen) uit eerder geschreven stukken; wel verwijzingen daarnaar.

In de loop van de tijd is er heel wat over Hulhuizen geschreven, meer dan over de andere buurtschappen in Gendt. Dat is niet zo verwonderlijk, want door zijn verleden heeft Hulhuizen een bijzondere plaats in de Gendtse geschiedenis. Voor lezers die meer willen weten over de geschiedenis van de voormalige enclave, geef ik hieronder een overzicht van de al verschenen publicaties. Dit wordt, deftiger gezegd, een bibliografie van Hulhuizen. Alle genoemde publicaties zijn in te zien in *Villa Ganita*. En voor de volledigheid: Yvonne de Boer-Ravestein heeft in *Ganita mare* 2014, nr. 3 en 2015, nr. 2 een index gepubliceerd van alle artikelen die in ons tijdschrift verschenen zijn.

Eerste publicaties

De eerste korte stukjes over Hulhuizen verschenen in algemene geschiedenissen over Gelderland en Kleef. Arent van Slichtenhorst schreef er over in 1654, Willem Anne van Spaen tussen 1801 en 1805 en Isaac Anne Nijhoff in het mid-

Het eerste artikel dat alleen Hulhuizen als onderwerp heeft, is van de hand van Dirk Petrus Graswinckel. Het verscheen in 1927 onder de eenvoudige naam 'Hulhuizen' in *Bijdragen en Mededelingen Gelre*, jrg. XXX. Graswinckel was van 1924 tot 1933 archivaris in Arnhem. Daar bracht hij onder andere het oud-rechterlijk archief van Hulhuizen bijeen. Het artikel is vooral een politieke geschiedenis, aangevuld met een aantal kaartjes en vijftien documenten uit de door hem bijeengebrachte verzameling.

Het tweede artikel over Hulhuizen staat in *Gendt 750 Jaar Stadsrechten* uit 1983 en is geschreven door de Huissense historicus Emile Smit. Het is breder dan dat van Graswinckel. Smit schrijft niet alleen over politieke zaken, maar ook de religie komt bij hem aan bod, net als de overgang van Hulhuizen naar Nederland. Dat laatste is niet zo verwonderlijk. Acht jaar voor de publicatie van dit artikel was hij gepromoveerd op het proefschrift *De oude Kleefse enklaves en hun overgang naar Gelderland 1795-1817*. Ten opzichte van de grote plaatsen als Huissen, Wehl en Zevenaar speelde het nietige Hulhuizen nauwelijks een rol in dit proces.

Publicaties van de Historische Kring Gente

Al voor het bestaan van de kring had een aantal Gendtenaren historische gegevens over het dorp verzameld. Daarbij moet je denken aan krantenknipsels, bidprentjes, programmaboekjes, affiches, noem maar op. Bovendien waren er notulenboeken en (jaar)verslagen van de vele plaatselijke verenigingen. En de protestantse en katholieke kerk hadden hun archieven, zij het met de nodige lacunes. Voor Hulhuizen zijn vooral de aantekeningen die pastoor Oosterik en zijn voorgangers achtergelaten hebben belangrijk. Veel van die gegevens kwamen, soms in origineel, vaak in kopie, in de documentatie van de HKG terecht.

Vanaf het begin heeft de kring het uitgeven van publicaties als hét middel gezien om contact te houden met de leden. In de eerste jaren gebeurde dat door de uitgave van losbladige artikelen die

Willem Anne van Spaen.

Isaac Anne Nijhof.

den van de negentiende eeuw. Van Kleefse zijde is er een korte bijdrage aan de enclave door de Düsselldorfse archivaris Theodor Ilgen. Zijn driedelige werk verscheen in 1925, een jaar na zijn overlijden.

in een map, verdeeld in zeven rubrieken, opgeborgen moesten worden. Vanaf 1993 verscheen het tijdschrift *Marktpraat*, waarin de huishoudelijke mededelingen van de kring stonden, steeds meer aangevuld met korte historische onderwerpen. De langere artikelen bleven los verschijnen. Dat veranderde na de verhuizing naar *Villa Ganita* in 2004. *Marktpraat* ging *Ganita mare* heten.

Wim Alwicher.

De eerste persoon van de HKG die zich uitvoerig met Hulhuizen bezig ging houden was Wim Alwicher. Hij was in het midden van de jaren zeventig op 't Hof komen wonen, had een warme belangstelling voor de buurtschap gekregen en was in de geschiedenis gedoken. Zijn drie publicaties

Dini van den Bergh-Rensen.

betreffen vooral bronnen: oude kaarten, brieven, een bewonerslijst in origineel en transcriptie.

Eenzelfde soort publicatie verscheen van de hand van Dini van den Bergh-Rensen in 1992 toen summier herdacht werd dat Hulhuizen 175 jaar deel van Nederland was. Haar artikel bestaat voor een groot deel uit de kadastrale gegevens van Hulhuizen uit 1832. In 2001 verscheen in een samenwerkingsverband van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland 1832 en onze historische kring de complete kadastrale atlas van Gendt. De nog vollediger gegevens van Hulhuizen (sectie B) met een uitgebreide toelichting en de vier kadastrale kaarten Hulhuizen maken deel uit van deze uitgave. De hiervoor genoemde bijdragen van Alwicher en van Van den Bergh-Rensen zijn te vinden in de losbladige publicaties, rubriek H, Buurtschappen. Daarin zit ook een geschiedenis van Hulhuizen in jaartallen, bijeengebracht door Robert Melchers uit Angeren.

Deze tekende ook voor een artikel in het in 2008 verschenen boek *Gendt tussen stad en dorp: 'Hulhuizen: een heerlijkheid op de kaart en een verplaatst gehucht'*. Daarin beschrijft hij uitgebreid een gedetailleerde kaart van Hulhuizen uit 1608 en komt hij tot de toch wel verrassende conclusie dat het centrale deel van de oude buurtschap met kasteel, kerk en kapel veel meer in de richting Doornenburg gezocht moet worden dan algemeen aangenomen wordt. De schetsjes bij zijn artikel over de Polwaard op pagina 5 en 6 van dit nummer tonen dat (weer) aan.

Hebben de bijdragen van Melchers deels een archeologische insteek, helemaal op bodemonderzoek steunt het hoofdstuk 'Het geheim achter scherf en bot' in *Gendt tussen stad en dorp* (blz. 33-40) van Wim Otemann. Hij vertelt over twee opgravingen in Hulhuizen. Uit de eerste opgraving in de buurt van de scheepswerf blijkt dat daar al bewoning was in de ijzertijd (750 tot 12 voor Christus). Spectaculairder was de ontdekking van een Merovingisch grafveld aan de Munnikhofsestraat.

Merovingisch graf eind 7e eeuw.

Een conflict tussen de heren van Gendt en Hulhuizen over de grens tussen hun gebied – van wie is een grote aanwas in de Waal? – sleepte van 1723 tot 1739. Dat door Geert Visser geschreven verhaal staat in *De Betuwe aangekaart*, het tiende deel van de jaarboekreeks *Terugblik* uit 2009.

In de nalatenschap van Harrie Scholten zat een beduimd schoolschriftje met ‘Verhalen over het oude Hulhuizen’. Het is rond 1925 geschreven door een van de drie zoons – zijn naam kennen we niet – van een zekere Willem Schouten. Het staat in *Ganita mare*, 2010, nr. 1. Over het dagelijks leven vertelde ook Hent Verhoeven in een vraaggesprek aan Yvonne de Boer. Hij was toen 96 jaar en zou een paar jaar later, een maand voor zijn honderdste verjaardag, overlijden. Het interview dat als titel heeft ‘Een kleine honderd jaar geleden’ staat in *Ganita mare*, 2008, nr. 1.

Kasteel, kerk en kapel

Over het kasteel van Hulhuizen zijn naast dat van Robert Melchers nog drie artikelen verschenen; twee daarvan maken deel uit van bijdragen over alle vijf Gendtse adellijke huizen. Het eerste, ‘Huis Poelwijk en de voormalige kastelen te Gendt’ staat in het al genoemde *Gendt 750 Jaar Stadsrechten* en is geschreven door Frank Eliëns. Het tweede is een hoofdstuk in het jaarboek *Terugblik* uit 2004 en is van de hand van Geert Visser. Hij is ook de auteur van het artikel dat helemaal aan het Hulhuizense slot is gewijd: ‘Verloren strijd tegen het water: de

Wim Kregting.

ondergang van kasteel Hulhuizen’. Dat staat in *Gendt tussen stad en dorp*.

Kerk en kapel zijn verbonden met de Hulhuizense omdracht. Daarover is twee keer gepubliceerd door Wim

Kregting. In de losbladige uitgave uit 1998 (Sectie E, Religie, nr. 1) zette hij onder de titel ‘Hulhuizer omdracht en Soli Dei Gloria’ de lezing die hij voor de kring hield op papier.

Vijftien jaar later werkte hij dit artikel uit in het boek *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knieneopol*

onder de naam ‘Processievereniging Soli Dei Gloria en de Hulhuizer Omdracht’.

Er zijn twee artikelen over de Gendtse kerken in het algemeen; daarin komen die van Hulhuizen – er zijn er drie of vier geweest – natuurlijk ook aan bod. Het eerste ‘Katholieke kerken in Gendt en Hulhuizen na de Reformatie’ staat in *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knieneopol*. Het tweede, ‘Twaalfhonderd jaar kerken in Gendt’ verscheen in *Ganita mare*, 2015, nr. 3. Ze zijn beide geschreven door Geert Visser.

Middelen van bestaan

Van oudsher heeft de visserij een belangrijke plaats ingenomen in het leven van de Hulhuizenaren. Er werd vooral gevist op zalm en paling. Hoe dat in zijn werk ging en de hoeveelheid vis die daarbij aan wal gebracht werd, is beschreven in twee artikelen. Het eerste ‘Visserij bij Hulhuizen, Doornenburg en Millingen’ is van de hand van Gijs Sepers en Henk Klaassen. Het verscheen in *Ganita mare*, 2008, nr. 1. Yvonne de Boer-Ravestein tekende voor ‘Vissersdorp Hulhuizen’ in *Ganita mare*, 2013, nr. 3. De in het artikel genoemde cijfers onderstrepen het belang van deze bedrijfstak voor Hulhuizen.

Yvonne de Boer heeft een en ander uitgezocht over de twee overzetveren die Gendt gehad heeft, waaronder het veer Concordia in Hulhuizen. Haar artikel met de titel ‘Schipper mag ik overvaren?’ staat in *Ganita mare*, 2011, nr. 1.

Met het water heeft ook de bijdrage van Henk Klaassen over de scheepswerf Vahali te maken. Het is te vinden in *Ganita mare*, uit 2012, nr. 1. In het artikel ‘De familie Van Hasselt, Baggermaatschappij en scheepswerf’ beschrijft hij de geschiedenis van het familiebedrijf vanaf 1912. Henk neemt ons ook mee op een wandeling langs de Waal, die begint bij de grenspaal bij huis Hortenberg en loopt tot de grenspaal tussen Gendt en Haalderen. Het artikel staat in het jongste jaarboek *Terugblik* (2016) en heet ‘Langs de Waal bij Gendt’. Deze auteur tekent ook voor het vrolijke slot van deze paragraaf door de zes of zeven(!) café’s en bierhuizen te beschrijven die Hulhuizen gehad heeft. Het aantal is afhankelijk van waar je de grens van Hulhuizen legt. U kunt dat lezen in *Ganita mare* 2014, nr. 1, onder de veelzeggende titel ‘Herbergen, bierhuizen, bierhuishoudens, tapperijen, kroegen, logementen, uitspanningen, etablissementen, bars en café’s’.

Voorwaar, met de verhalen uit dit nummer, is er genoeg te lezen over Hulhuizen.

Geert Visser

Hentje Nuij, de kapper

De familie Nuijen met v.l.n.r. Hentje, Frans, Cato, Ma (Opoe), Joke, Pa (Opa), Eef, Wim, Theo, Gert en Nol.

Op 13 november 1914 werd in wijk B van de gemeente Gent, op het adres 89 Hendricus Johannes Nuijen geboren. Hij is de vierde zoon in het gezin Nuijen-Kerkman. Een arbeidersgezin dat uiteindelijk bestond uit negen kinderen: acht

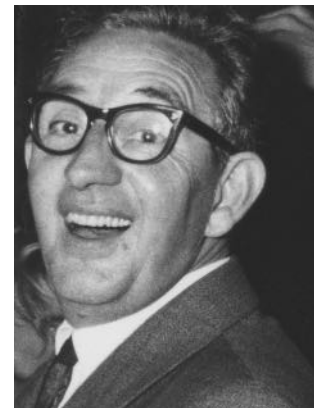

Ouderlijk huis Munnikhofsestraat/Molenstraat.

zoons en één dochter. Toen Hentje de lagere school had voltooid en aan het begin stond van een arbeidzaam leven kreeg hij van vader Grad de keuze tussen fietsenmaker of kapper. De steenfabriek, de meest voor de hand liggende route, was volgens zijn vader voor Hentje geen optie, want hij was daar hem niet sterk genoeg voor. Hentje koos voor fietsenmaker. Hij startte zijn carrière bij G. Peters, d'n Engel, aan de Leemstraat, wijk A nummer 62. Na verloop van tijd bleek de keuze voor fietsenmaker toch niet

de juiste. Hentje ging dus voor de tweede optie: kapper. Bij Jan Coops zou hij de eerste lessen krijgen voor het kappersvak. Jan Coops had zijn kapperszaak op het adres wijk C 100. Wijk C 100 is de locatie waar de familie Van Oostwaard aan de Hegsestraat de achtertuin heeft, naast het pand van Loman dat op de plaats van de woning van de familie Van Oostwaard stond. Hij volgde geen specifieke kappersopleiding. Met een kam en schaar was een kapsel heel snel geregeld. Met een kwast met de 'vergulde hand', een scheermes en aluin onderhandbereik heeft Hentje zich het kappersvak eigen gemaakt. Toch was het nodig om nog enige bijscholing te volgen. Dat gebeurde dan op de vakschool in Nijmegen. Dat die bezoeken aan Nijmegen niet alleen de school betroffen, maar ook de kermis moet hier wel even vermeld worden. Daar leerde hij namelijk zijn geliefde, Marietje Cillessen, uit Groesbeek kennen. Om dit feit te vieren werd ook later met de kinderen nog vaak de 'dolle maandag' tijdens de Nijmeegse kermis bezocht. Het werd voor Hentje langzamerhand tijd om zelfstandig kapper te worden. De eerste kapsalon werd bij zijn broer Nol in de voorkamer ingericht.

Nol woonde met zijn echtgenote Mina van de Brink op de Markt, wijk A nummer 5. Omdat Hentje een zelfstandig ondernemer was werd aan hem het nummer wijk A nummer 5a gegeven. Hentje en Marietje trouwden op 28 december 1943 in Groesbeek. Na hun huwelijk ging het jonge paar inwonen op 't

Hentje Nuij.

Hentje en Marietje.

Hof, wijk B 92, bij Th. Eijkmans. De kapperszaak werd ook op het nieuwe woonadres voortgezet. Hentje Nuij, de kapper in Hulhuizen, was een feit. Op 9 september 1944 werd het gezin uitgebreid met twee geweldige dochters: Willie en Annie. Dit was voor opa Cillessen het sein om met zijn dochter Paula, een zus van Marietje, vanuit Groesbeek op kraamvisite te komen. Het zou een lang kraambezoek worden! Het was immers oorlog. Het front verplaatste zich van Nijmegen over de brug en opa en tante Paula konden niet meer terug naar huis. Er restte slechts een oplossing: blijven in Gendt. In oktober moesten zij bovendien mee evacueren naar de Achterhoek. In juni 1945 werd het kraambezoek pas afgesloten. Hentje en Marietje keerde met hun twee dochters terug naar Gendt en na de oorlog werd de kapperszaak voortgezet maar niet op 't Hof bij de familie Eijkmans. Ruimtegebrek was het probleem. Op de grond van de ouders van Hentje, hoek Munnikhofsestraat/Molenstraat werd een planken hut gebouwd. Hier werd de zaak na de oorlog voortgezet. Voor het gebruik van dat stukje grond moest aan de ouders wel huur worden betaald en de hoogte ervan werd afhankelijk van het aantal klanten. Kassa's bestonden toen nog niet dus werd het aantal klanten door opoe

precies bijgehouden. In 1954 werd de planken hut vervangen door een woonhuis. De houten hut ging in zijn geheel naar oom Wim; die kon deze nog wel gebruiken. De hut ging wel naar oom Wim, maar van opbouwen is niets meer gekomen. In 1955 werd de verhuizing en het betrek-

ken van een nieuwe woning bezegeld met de geboorte van Rien (nieuwe grond gedijt). De herensalon floreerde. Er werden naast het knippen ook sigaretten, sigaren en vooral pruimtabak verkocht. De klanten bleven maar komen, zelfs van Doornenburg. Inmiddels had dochter Willie zich het kappersvak eigen gemaakt en was een kapsalon op een van de slaapkamers boven begonnen. Naast Willie volgden ook Geert en Joop in het vak. De damessalon boven was te klein en er werd in 1963 een dameskapsalon aangebouwd aan de bestaande woning. Geert zag het niet zitten om het kappersvak in Gendt voor te zetten en begon in Arnhem. Joop daarentegen wilde het wel en in 1975 nam

Marietje met links dochter Annie en rechts Willie en v.l.n.r. zoons Geert, Rien en Joop.

Joop de kapperszaak van de familie Braam aan de Dorpstraat 4 over. Hiermee kwam een eind aan de kapperszaak in Hulhuizen.

Joop de kapperszaak van de familie Braam aan de Dorpstraat 4 over. Hiermee kwam een eind aan de kapperszaak in Hulhuizen.

Willem Rasing

<p>³²⁺³³ Wilhelmus NEUIJ *Haalderen, 1723 †</p> <p>∞ 1752 Joanna-Antonia RAIJMAECKERS *Hulhuizen, 22 jan 1732 †</p>	<p>³⁴⁺³⁵ Jan LEENDERS * †</p>	<p>³⁶⁺³⁷ Petrus STUART * Huissen, 4 feb 1730 † Bemm, 25 dec 1794</p> <p>∞ Theodora SCHIPPERHEIJN * Erlecom, 1734 † Bemm, 23 feb 1808</p>	<p>³⁸⁺³⁹ Ruth LIPPENS * †</p>	<p>⁴⁰⁺⁴¹ Andries BREMEN * 1743 † 4 mrt 1785</p> <p>∞ Johanna JANSSEN * †</p>	<p>⁴²⁺⁴³ Hendrik THIJSSSEN * Groesbeek, 1760 † Groesbeek 1830</p> <p>∞ 1790 Ida PETERS * 1760 † 1830</p>	<p>⁴⁴⁺⁴⁵ Wilhelmus VOS * Ooy Zevenaar, 1733 † Bemm, 22 8 1814</p> <p>∞ Joanna RIJNTJES * † Gendt, 1784/85</p>	<p>⁴⁶⁺⁴⁷ Wilhelmus TAKS * 1767 †</p> <p>∞ 1786 Johanna WIJNTJES * 1759 †</p>
<p>¹⁶ Gerardus NUIJEN (Neuij) * Lent, 4 apr 1753 † Lent, 27 mrt 1832</p>	<p>¹⁷ Joanna LEENDERS *Lent, 1754 † Lent, 25 dec 1831</p>	<p>¹⁸ Arnoldus STUART * Huissen, 27 jan 1766 † Bemm, 4 nov 1831</p>	<p>¹⁹ Hendrina LIPPENS * Kekerdom 1756 † Bemm, 3 nov 1818</p>	<p>²⁰ Theodorus (Derk) van BREMEN * Leuth, 1779 † Groesbeek, 3 febr 1850</p>	<p>²¹ Hermina THIJSSSEN * Groesbeek, 1792 † Groesbeek, 25 jul 1864</p>	<p>²² Henricus VOS * Gendt, 1 jan 1776 † Bemm, 2 mei 1816</p>	<p>²³ Jacoba TAX * Slijk Ewijk 6 feb 1788 †</p> <p>∞ Bemm, 2 mei 1816</p>
<p>⁸ Hendrik NUIJEN * Horssen 30 okt 1793 † Bemm, 28 sep 1879</p>		<p>⁹ Theodora STUART * Lent, 24 dec 1796 † Bemm, 4 nov 1861</p>		<p>¹⁰ Gradus van BREMEN * Groesbeek, 21 jun 1816 † Bemm, 13 mrt 1862</p>		<p>¹¹ Johanna VOS * Bemm, 2 nov 1820 † Bemm, 14 nov 1898</p>	
<p>⁴ Arnoldus NUIJEN * Bemm, 1 feb 1834 † Bemm, 14 mei 1892</p>				<p>⁵ Jacoba van BREMEN * Bemm, 25 dec 1846 † Bemm, 3 mrt 1913</p>			
<p>² Gerardus Jacobus NUIJEN * Bemm, 1 mrt 1884 † Gendt, 15 feb 1956</p> <p>∞</p>							

Hendricus Johannes

13 nov 1914
† 23 jul 1986
kapper

<p>⁴⁸⁺⁴⁹ Jan KERCKMAN * Ward, Dld</p> <p>∞ 1753 Johanna SCHWEERS * Angeren, 9 feb 1727 †</p>	<p>⁵⁰⁺⁵¹ Johannes SPAEN *</p> <p>† Lobith</p> <p>∞ Elisabeth VOS * Lobith †</p>	<p>⁵²⁺⁵³ Wilhelmus ELSHOF * Huissen</p> <p>† Gendt, 24 jan 1835</p> <p>∞ 1769 Catharina DIJCKMAN * Gendt, 5 sep 1750 † Gendt 4 okt 1808</p>	<p>⁵⁴⁺⁵⁵ Gerardus JANSEN * Huissen</p> <p>†</p> <p>∞ 1771 Mechtildes JANSEN * Gendt, 7 dec 1735 †</p>	<p>⁵⁶⁺⁵⁷</p>	<p>⁵⁸⁺⁵⁹</p>	<p>⁶⁰⁺⁶¹ Joannes ANDRIESEN</p> <p>∞ Arnolda SLUITER</p>	<p>⁶²⁺⁶³ Henricus BOUWMAN * Angeren, 1763 † Bommel, 27 dec 1829</p> <p>∞ 1787 Anna VERMEULEN * Huissen, 30 sep 1763 † Angeren, 5 okt 1845</p>
<p>²⁴ * Joannes KERKMAN</p> <p>* Gendt, 1 mrt 1764 † Gendt, 16 mrt 1817</p> <p>∞ Gendt, 12 jan 1799</p>	<p>²⁵ Maria SPAEN</p> <p>* Aerdt, 4 okt 1778 † Gendt, 8 mrt 1846</p>	<p>²⁶ Wilhelmus ELSHOF</p> <p>* Gendt, 27 febr 1770 † Gendt, 14 nov 1827</p> <p>∞ Gendt, 13 apr 1800</p>	<p>²⁷ Jacoba JANSEN</p> <p>* Gendt, 12 sep 1779 † Gendt, 10 mrt 1852</p>	<p>²⁸ Everard KEMPKE</p>	<p>²⁹ Elisabeth OIJMANN</p>	<p>³⁰ Franciscus ANDRIESEN</p> <p>* Angeren, 18 jun 1792 † Bommel, 6 jan 1873</p> <p>∞ Bommel, 18 mei 1821</p>	<p>³¹ Maria BOUWMAN</p> <p>* Angeren, 12 sep 1788 † Angeren, 26 apr 1856</p>
<p>¹² Derk KERKMAN</p> <p>* Gendt, 1 sep 1816 † Duiven, 1 okt 1893</p> <p>∞ Gendt, 5 dec 1839</p>	<p>¹³ Willemin ELSHOF</p> <p>* Gendt, 3 apr 1815 † Gendt, 10 jan 1886</p>	<p>¹⁴ Gerard KEMPKE</p> <p>* Marienbaum, 10 mrt 1816 † Bommel, 15 jun 1890</p> <p>∞ Bommel, 25 jun 1847</p>	<p>¹⁵ Johanna ANDRIESEN</p> <p>* Angeren, 3 apr 1822 † Angeren, 17 nov 1868</p>				
<p>⁶ Wilhelmus KERKMAN</p> <p>* Gendt, 12 nov 1855 † Gendt, 18 dec 1946</p>	<p>⁷ Catharina KEMPKE</p> <p>* Angeren, 2 mrt 1857 † Gendt, 30 mei 1929</p> <p>∞ Gendt, 12 jul 1883</p>						
<p>³ Willemina KERKMAN</p> <p>* Gendt, 6 jun 1884 † Gendt, 22 sep 1967</p> <p>Gendt, 8 okt 1909</p>							

NUIJEN

Gendt
Gendt
te Hulhuizen

De geboortekaartjes van Hulhuizen

In het Gelders Archief in Arnhem kwam ik vier portefeuilles tegen met materiaal over Hulhuizen. De interessantste daarvan heeft als titel *Geschiedkundige aantekeningen betreffende Hulhuizen 1316 – 1783*. Het is een bonte verzameling documenten: oorkonden, genealogieën, leenakten, pachtovereenkomsten, decreten van de Pruisische koning en korte samenvattingen van de geschiedenis van Hulhuizen. Een deel van de stukken zijn originelen, maar in de portefeuille zitten ook kopieën en aantekeningen die ridder Carl Paul Georg (van) Rappard (1749-1825) heeft gemaakt of laten maken van oudere stukken. Het is niet altijd duidelijk of hij daarbij altijd de beschikking had over originelen; bij een groot deel van de verzameling zal dit zeker het geval geweest zijn.

Dit korte artikel beschrijft, zeg maar bij wijze van curiositeit, alleen de eerste twee vermeldingen van Hulhuizen aan de hand van documenten uit het Gelders Archief. Het eerste gaat over de kapel, het tweede over de hof van Hulhuizen en bijbehorende landerijen. Over het verdere (politieke) wel en wee van de enclave verwijs ik naar de al genoemde artikelen van Graswinckel en Smit.

Geboortebewijs

Het oudste document dat ik aantrof was een Latijnse oorkonde die dateert van 22 februari 1252. Daarin staat de eerste vermelding van Hulhuizen; merkwaardig, want de inventaris van het Oud Rechterlijk Archief Hulhuizen geeft aan dat het oudste stuk uit 1316 dateert. Nou is 'oudste' hier niet het juiste woord, want dit is nu een van de documenten die gekopieerd zijn. Rappard was van 1880 tot 1888 Kleefs richter van Huissen, Zevenaar, de Liemers en Hulhuizen. Hij verzamelde documenten uit zijn rechtsgebied. Deze zijn in de vorige eeuw door Dirk Graswinckel, archivaris van het toenmalige Rijksarchief in Gelderland (nu Gelders Archief) bijeengebracht en beschreven. In de oorkonde van 1252 staat dat de oudste zoon van Dirk VI, graaf van Kleef, de kapel in Hulhuizen en bijbehorende tienden schonk aan het klooster Obersdorf van de Dominicanen in Wesel. Getuigen van deze schenking zijn een aantal met name genoemde mannen en de schepenen – wethouders zouden wij nu zeggen – van Wesel. De tekst is, zoals in de Middeleeuwen gebruikelijk was, nogal wijdlopig:

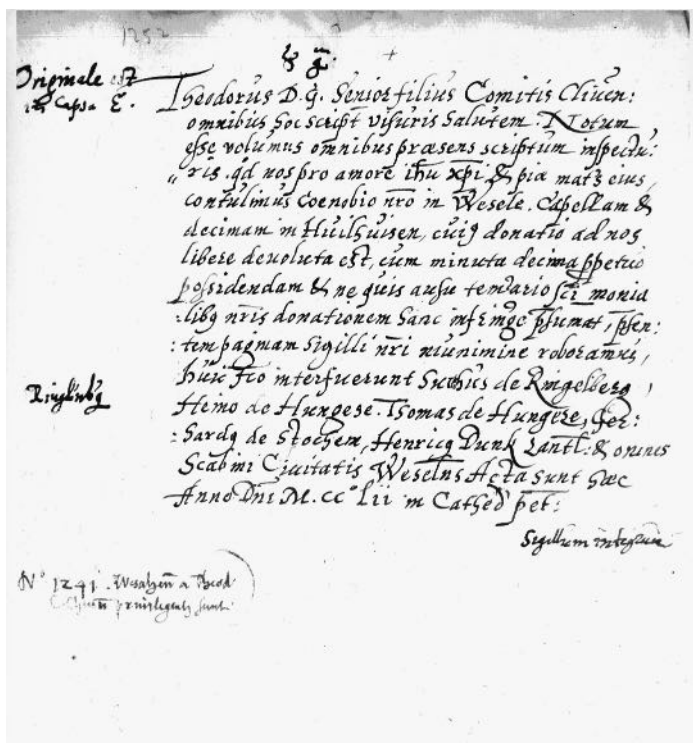
Theodorus, bij de gratie Gods oudste zoon van de graaf van Kleef groet allen die dit geschrift zullen zien.

Wij wensen dat aan allen die de huidige brief zullen lezen bekend zij, dat wij uit liefde voor Jezus Christus en Zijn vrome Moeder, over-

dragen aan ons klooster in Wesel, de kapel en de tienden in Hulhuizen, welke gift uit vrije wil door ons is overgedragen en wel dat de smalle tienden voor eeuwig in bezit zijn. En opdat niemand twijfele dat deze gift niet bij vol bewustzijn zou zijn gedaan, bevestigen wij ons zegel aan dit blad. Van dit feit zijn getuigen Suthus de Ringelberg, Heino de Hungese, Thomas de Hungese, Gerhardus de Stochem, Henricus Dunk Zantel en alle schepenen van de stad Wesel.

Dit geschiedde in het jaar onzes Heren 1252 op de Stoel van St. Petrus (22 februari)

Linksboven heeft de kopiist toegevoegd dat het origineel te vinden is in *capsa E*. *Cap*sa betekent bus of doos voor boekrollen. In de Middeleeuwen bewaarde men oorkonden meestal opgerold. Rechtsonder staat dat het zegel aan het origineel intact is. De opmerking linksonder is behalve het

Oorkonde met de eerste vermelding van Hulhuizen. Dit is een kopie die eind achttiende eeuw gemaakt is. (Gelders Archief, ORA Hulhuizen).

nummer (1241) niet goed leesbaar. Mogelijk staat er zoiets als *Privileges van Wesel*. Waarschijnlijk is het origineel verloren gegaan. Het is in ieder geval niet te vinden in de Kleefse archieven.

Tienden

De Dominicanen krijgen de tienden die aan de Hulhuizense kapel verbonden zijn. Het recht dat

ingevoerd werd door Pepijn de Korte (751-768), de vader van Karel de Grote, was een belasting die in eerste instantie bedoeld was om in het levensonderhoud van de geestelijken te voorzien en kerken te onderhouden. Het hield in dat de boeren tien procent van de opbrengst van hun land en van het jonggeboren vee moesten afdragen. In de oorkonde is sprake van (gewone) tienden en smalle tienden. Met de eerste groep zijn de grote of grove tienden bedoeld. Die moesten betaald worden op granen en boekweit. Kleine of smalle tienden golden voor gewassen als peulvruchten, wortelen en hop. Bij deze gewassen was de hoeveelheid makkelijk te verdelen. Bij vee lag dat lastiger; daar moest een boer met de tiende big, kuiken, veulen, lam of kalf 'betalen'. Voor deze zgn. bloed- of krijtende tienden werden in (tiend)registers genoteerd. De herkomst van het woord bloedtiend is duidelijk; krijtende tiend komt mogelijk van de oorspronkelijke wijze van noteren van het aantal geboren dieren: met krijt op een bord de aantallen noteren. Wij kennen in het Nederlands nog de uitdrukking 'in het krijt staan'.

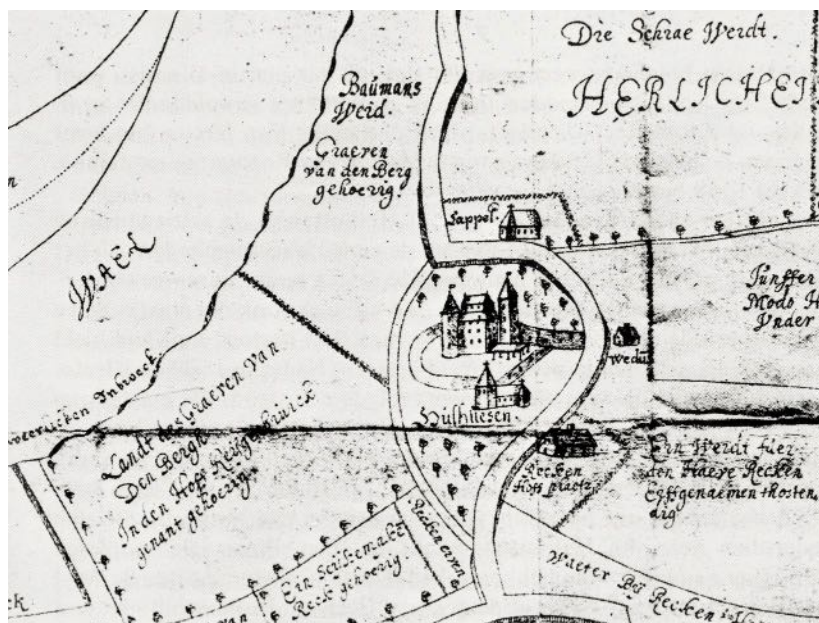
Het jaar 1252 betekent niet dat Hulhuizen in dat jaar ontstaan is. Alleen al het feit dat er een kapel stond, geeft aan dat de buurtschap ouder is. Je bouwt geen kapel op een plaats waar niemand woont. En de kapel stond bij het kasteel van Hulhuizen. Het is aannemelijk dat het slot (nog) eerder gebouwd is dan de kapel. Wanneer kasteel en kapel gebouwd zijn weten we niet, m.a.w. we weten niet wanneer de Kleefse graven voet op Hulhuizer bodem gezet hebben. Van Huissen weten we dat het in 1242, dus tien jaar voor de eerste vermelding van Hulhuizen, een Kleefse tol had. Archeologisch onderzoek in 1990 dat leden van de historische kring uitvoerden bij de dijkverzwaring, toonde aan dat er al in de ijzertijd bewoning was in het gebied dat later Hulhuizen is gaan heten. Het onderzoek heeft aangetoond dat er vanaf de Romeinse tijd tot nu permanent mensen gewoond hebben. Wanneer ze de naam Hulhuizen zijn gaan gebruiken is onbekend. Van Berkel en Samplonius verklaren de herkomst van de naam op taalkundige grond. Het is een samenstelling van *hul*, dat heuvel of verhoging betekent, en van *husen*: nederzetting. In documenten komen we verschillende varianten van de naam tegen: Hulhuizen, Hu(l)huysen, Hullezen, Hulhuisen, en in het Duits Hulhausen, Hulhusen(en), Hülhü(e)sen.

Om een oriëntatie in de tijd te geven: de eerste

keer dat Gendt (als Gannita) genoemd wordt is in 793. De naam Hulhuizen is dus zo'n 450 jaar jonger dan die van buurman Gendt. Wanneer de naam Hulhuizen op het toneel verschijnt heeft Gendt zijn hele geschiedenis met de abdij Lorsch die duurde van 793 tot 1228 al achter de rug en mag het zich al negentien jaar lang stad noemen.

Heer van Hulhuizen

De oorkonde van 1252 spreekt alleen over de kapel van Hulhuizen. Dat de Kleefse graven meer dan alleen dat gebedshuisje bezaten, blijkt uit het tweede document dat ik wil bespreken: een oorkonde uit 1316. In dat jaar gaf graaf Dirk IX zijn hof met de bijbehorende landerijen aan Hendrik

Detail van de kaart die Henrich von Senhem in 1608 van Hulhuizen maakte. (Staatshauptarchiv Düsseldorf, Karten 2380).

van Hulhuizen. In het Gelders Archief zit een document met samenvattingen van twaalf oorkonden die betrekking hebben op Hulhuizen, in tijd variërend van 1316 tot 1685. Ook hier staan in de marge aantekeningen waar de originelen waren. Waarschijnlijk stamt deze lijst net als de oorkonde uit 1252 uit de tijd van ridder Rappard.

In de kop van de samenvattingen staat *Bericht von die Herlicheid Hulhüsen*. Daaronder volgt een inleidende tekst over de twaalf samenvattingen. Over de oorkonde uit 1316 noteert de kopiist:

In het jaar 1316 schenkt Theodorus, de graaf van Kleef, aan Henricus van Hulhuizen de hof in Hulhuizen met allen die erbij horen en het eiland in de Waal bij Hulhuizen in erfvereenkomst voor 25 marken goed Brabants geld (zoals Henricus tot nu toe heeft gehouden).

Zo ontstond in 1316 de heerlijkheid Hulhuizen.

Graaf Dirk IX (www.John.Ooms.nl).

Kleefse onderdanen

Na de schenking van 1316 aan Hendrik van Hulhuizen begon voor de enclave een lange tocht door de Kleefse geschiedenis, die 550 jaar zou duren. Voor de bewoners zouden het bewogen tijden worden, bepaald door twee factoren: ondergeschikt aan steeds wisselende heersers die vooral uit waren op eigen gewin, en een niet aflatende strijd tegen de Waal. Negen jaar geleden schreef ik in het boek *Gendt tussen stad en dorp* een artikel over de ondergang van het slot Hulhuizen. Dat verdween in de jaren zestig van de zeventiende eeuw in het Waalwater. Toen ik dat artikel voor deze bijdrage nog eens doorlas, viel het me op hoe zakelijk het was. Het ging uitsluitend over het kasteel en de steeds maar opschuivende Waal. Dat opschuiven was niet het gevolg van een kabbelen-rivier, maar van woeste overstromingen, herfst- en winterstormen en kruierend ijs. Bijna ieder jaar kregen de buitendijks wonende Hulhuizenaren daarmee te maken. De nabijheid van de rivier bepaalde hun leven.

En daarmee was Hulhuizen zijn grotere broer 190 jaar voor. Gendt werd heerlijkheid in 1506.

Behalve een hof en landerijen spreekt de oorkonde ook over een eiland in de Waal. Zo'n eiland kon als opwas ontstaan door de steeds veranderende stroming van het Waalwater. Opwassen kwamen toe aan de heerser die het stroomregaal had. (Regalen zijn rechten die een vorst door zijn functie bezat. Onder het stroomregaal viel onder ander

Geert Visser

Met dank aan Yvonne de Boer-Ravestein, Mieke van Veen-Liefink, Chris van Asperen en Gerrit Mentink voor transcriptie, vertaling van Latijnse teksten en adviezen.

Bronnen en literatuur:

Gelders Archief, Arnhem: Oud Rechterlijk Archief (ORA) Hulhuizen, toegang 0570, inv.nr. 3036.

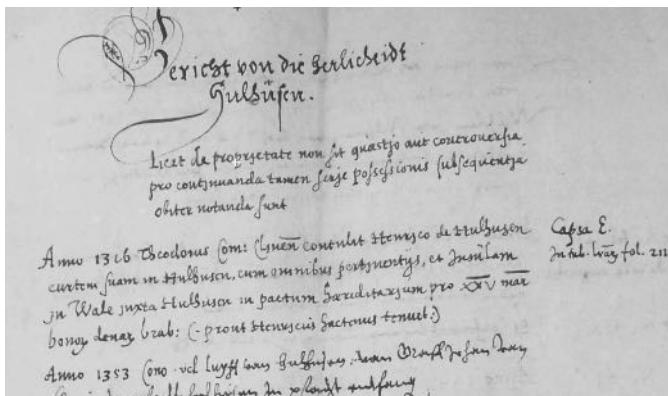
Berkel, G. van en K. Samplonius, *Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie*. Utrecht, 2006.
Graswinckel, D.P.M., 'Hulhuizen'. In: *Bijdragen en Mededeelingen Gelre*, deel XXX (1927), 1-29.

Ilgen, Theodor, *Quellen zur inneren Geschichte der rheinischen Territorien*. Düsseldorf, 1925.

Lacoblet, Th.J., *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*. Düsseldorf, 1840.

Smit, E.J.Th.A.M.A., 'Hulhuizen. Gehucht, leen en heerlijkheid'. In: *Gendt 750 Jaar Stadsrechten*. Gendt, 1983, 99-108.

Zweers, J.H.F. en E.J.Th.A.M.A. Smit, *Geschiedenis van Huissen in kort bestek*. Huissen, 2000.

Samenvatting (regest) van de oorkonde van 1316. (Gelders Archief, ORA Hulhuizen).

het recht om een overzetveer te exploiteren, te visen in een rivier en de opwassen te bezitten.) Omdat ons land tot 1648 deel was het Heilig Roomse Rijk was het recht in principe in handen van de Duitse keizer. Die kon het in leen geven, schenken of verpanden aan een plaatselijk heerser. De eigenaar gebruikte een opwas vooral om er griend- of rijshout te laten groeien dat nodig was voor het aanleggen van waterwerken.

Van vissersboten naar passagiersschepen

Rond 1880 kwam er een klein werfje in Hulhuizen waar houten visvliegers (boten) gerepareerd werden. Daniël van den Donk en Nicolaas Driessen, familie van elkaar en vissers, begonnen ermee en na enige tijd gingen ze niet alleen boten repareren, maar ook bouwen, samen met Dolf Evers die in de buurt woonde. Het werfje breidde zich geleidelijk uit en toen de visvangst minder werd, gingen ze zich meer toeleggen op de bouw van grotere transportschepen, die vooral bakstenen vervoerden. In 1918 stond er in het Rotterdamsch Nieuwsblad: *Scheepswerf 'de Industrie', nieuwbouw en reparatie van schepen Hulhuizen gemeente Gendt.*

In 1922 kocht Jan van Hasselt uit Lent de werf. Al heel vlug wist hij de werf uit te bouwen tot een middelgrote onderneming onder een andere naam, nl. Vahali (Latijn voor aan de Waal). In de jaren zestig van de vorige eeuw werkten er zelfs 130 mensen in vaste dienst. Er zijn in die tijd veel olietankers gebouwd van meer dan honderd meter lang. Dat was voor die tijd uitzonderlijk.

Jan van Hasselt werd na aankoop de directeur en toen de zaken floreerden, benoemde hij zijn vriend Mathijs van Kortenstof tot directeur, waarna hij zelf een luxe-leventje ging leiden.

Jan van Hasselt.

In 1934 liet Jan van Hasselt op zijn werf een grote woonark bouwen met de naam Prince van Orangiën. Het interieur werd betimmerd met kostbare houtsoorten, waaronder veel palissander. Deze woonark kwam te liggen in Loenen aan de Vecht en zijn werknemer en chauffeur Alex Pauwels reed hem in de Rolls Royce naar Gendt als zijn woonark daar voor onderhoud lag. In 1962 is Jan van

Mathijs van Kortenstof.

Hasselt op 71-jarige leeftijd in Loenen op zijn geliefde ark overleden en vanaf 2007 is de Prince van Orangiën omgebouwd tot luxe hotel met 6 kamers en ligt het aangemeerd in Stockholm tegenover een restaurant van dezelfde firma, Oaxen.

Flinke opdrachten

In 1932 kreeg Vahali een opdracht voor de bouw van een veerpont die net zoals de vorige, de Zel-

Prince van Orangiën in Stockholm.

denrust II, twee drijvers zou hebben. Het werd de Zeldenrust III, die twee Kromhoutmotoren kreeg, links- en rechtsdraaiend. Voor reparatie kwamen de beide veerponten regelmatig naar Vahali. De Zeldenrust II werd later verkocht en ging naar Schotland. Ondertussen was men begonnen met de bouw van de Waalbrug die in 1936 gereed kwam, waardoor motorveerponten overbodig werden. In juni 1940 kreeg Vahali de opdracht voor de bouw van een noodaanlegsteiger aan Lentse kant. Die was nodig omdat de Waalbrug in 1940 was opgeblazen. De Zeldenrust III kwam weer tijdelijk in de vaart en werd daarna verkocht.

Personeel van Vahali bij een feestelijke aangelegenheid voor de Tweede Wereldoorlog.

De Zeldenrust III.

Baggermolen Prins Bernhard.

Kantoor Baggermaatschappij Gendt

In 1950/51 werd er in Hulhuizen op het terrein van scheepswerf Vahali een nieuw kantoor gebouwd voor Van Hasselts Baggermaatschappijen. Eigenaar van het gebouw werd de zoon van Van Hasselt, ook Jan geheten. Er kwamen regelmatig baggermolens voor reparatie naar Hulhuizen en sommige hadden de naam Elise, zoals ook zijn moeder en zijn vrouw heetten. In 1972 werd Scheepswerf Vahali verkocht aan Bodewes uit Millingen en verhuisde de baggermaatschappij naar Limburg. De baggermaatschappij werd later overgenomen door de Paes Groep (achterneven van de fam. Van Hasselt) en bleef zo toch nog in de familie.

Onderdelen van baggermolens en daarachter het kapelletje.

De scheepswerf in 1955.

Jan Delia van Hasselt

Regelmatig ging Jan Delia met zijn vader, Jan van Hasselt (de oude), naar Loosdrecht om te zeilen. Hij had daar een eilandje in bezit dat vroeger ook wel Nieuw-Schokland werd genoemd. Hij werd na Mathijs van Kortenhof de nieuwe directeur. Hij trouwde met Leonora Graafland en ze kregen drie zonen, Maarten, Paul en Stefan. Jan Delia bouwde de werf uit tot een moderne scheepswerf, waar schepen tot 110 meter lengte op de helling gebouwd konden worden. Hij bouwde voor zichzelf een motorzeiljacht met de naam Leonora. Een prachtig jacht waarin hij zijn eigen ideeën in had verwerkt, zoals de verstelbare schroef en de comfortabele stuurhut.

Vahali niet altijd in rustig vaarwater

Zoals gezegd werd Vahali in de jaren zeventig een dochteronderneming van B.V. Scheepswerven Bodewes Millingen. Vahali was toen nog een reparatiewerf, maar het ging steeds slechter in scheepsbouw en er was veel onrust onder de werknemers vanwege de CAO-onderhandelingen. Het gevolg hiervan was stakingen in heel Nederland dus ook bij Vahali. Daar moest Jan Delia van Hasselt echt even aan wennen. Na afloop van zes weken staken werden de werkzaamheden weer gemoedelijk voortgezet. Na de verkoop van Vahali was Jan nog enkele jaren directeur van de werf. Daarna behartigde hij personeelszaken voor een baggerbedrijf in Dubai. Hij en zijn vrouw verkochten hun zeiljacht en kochten er een Oostvaarders (in vroegere tijden coastertje op Scandinaavië) voor terug met de naam Nora. In Enkhuizen kregen ze een vaste ligplaats.

Jan van Hasselt is in 1994 plotseling overleden. Zijn vrouw Noortje, die nu Noor genoemd wordt, woont daar nog steeds, maar nu alweer twee jaar aan de wal.

Scheepsbouwloods in aanbouw. Op de achtergrond het kantoor van Van Hasselts Baggermaatschappij.

In 1976 werd Vahali weer afgestoten door Bodewes en kwam in handen van A. Arntz (Nol van Jüs), voormalig directeur van Bodewes Millingen.

Het ging niet goed met Vahali en ontslag voor twintig werknemers werd onvermijdelijk

Ondertussen was het even onduidelijk wie nu de baas was van scheepswerf Vahali. Was het schoonzoon Gerard Magnus of Jules Arntz, zoon van Nol. Het werd uiteindelijk Jules. Omdat de familie Arntz olietankers in de vaart had, besloot men bij Vahali voor de werkgelegenheid een nieuwe tanker te bouwen. Maar eerst moesten er weer vijftien werknemers het veld ruimen. Daarna ging men zich voornamelijk toeleggen op de bouw van olietankers.

In 1984 ging het weer slecht in de scheepsbouw. Voor Vahali werd aan ATV, arbeidstijdverkorting gedacht, maar de directie van Vahali wilde zelf die arbeidstijdverkorting bepalen, wat niet kon volgens de CAO-afspraken. Een conflict tussen directie, personeel en vakbond was geschapen. De vakbond dreigde naar de rechter te stappen, maar zover liet Jules het niet komen. In sloopstermen gezegd: het roer werd negentig graden omgegooid en de werf werd weer bestuurbaar.

Tot op de dag van vandaag draait Vahali nog goed en heeft na overname door een firma die ook in Servië een werf heeft, in Hulhuizen nog vijftien tot twintig vaste werknemers in dienst. Er worden momenteel bij Vahali hoofdzakelijk passagiersschepen afgebouwd en voor grote klussen worden onderaannemers ingeschakeld.

Pont van Pannerden

Vanaf de jaren dertig van de vorige eeuw had Vahali het onderhoud van de pont tussen Doornenburg en Pannerden. In 2010 is er een geheel nieuwe pont gebouwd voor deze veerdienst. Omdat Willem Cornelissen in 1923 de exploitatie van de veerdienst Doornenburg-Pannerden op zich nam heten alle veerponten daarna nog steeds Willem.

De pont Willem op de helling voor een reparatie.

Henk Klaassen

Hoog- en laagwater

Bij hoogwater werden de werkzaamheden bij Vahali stil gelegd en bij laagwater kon er wel op de helling gewerkt worden, maar er kon dan geen schip op of af. In 1926 werd Vahali geteisterd door extreem hoogwater en in 1937 was het weer raak, maar niet zo heftig als in 1926. Na 1926 waren 1988, 1993 en 1995 de jaren met de hoogste waterstanden.

Hoogwater in 1937. Op de achtergrond dijkhuis Damschuur.

Hoogwater in 1988.

50 jaar Sport- en Speeltuinenvereniging Hulhuizen

De Pas

Het begon allemaal in 1967 onderaan de dijk bij het café van Nol Aarntzen. Daar lag het vuilnisgat genaamd de Pas. Niet alleen de mensen uit de buurt dumpten daar hun vuil, ook uit Gendt werd er heel wat heen gebracht. Voor de bewoners uit de buurt was dit een bron van ergernis. Willy Bekker, Jo Aarntzen en gemeenteraadslid Gert Brouwer besloten bij de gemeente aan te kloppen om het gat te dichten en er een speeltuintje van te maken. De grond werd gehuurd en de gemeenteraad ging akkoord, onder voorwaarde dat de speeltuincommissie hoofdelijk verantwoordelijk was en stelde 5000 gulden beschikbaar. Het gebied werd 80 centimeter opgehoogd, maar helaas waren de kosten ruim 3000 gulden meer. Nog eens naar de gemeente leverde 3500 gulden op.

Jo Aarntzen, van de Sparwinkel op 't Hof, vroeg Roets van Moerkerk als technisch man voor de speeltoestellen. Roets werkte bij scheepswerf Vahali en elke donderdagavond mochten de mannen van de speeltuincommissie werken bij Vahali. Het benodigde materiaal kregen ze tegen inkoop-prijs.

Jan Mentink, die oud ijzer ophaalde bij Vahali, stond het nog bruikbare materiaal af. Zo kwamen er schommels, een wip, een klimrek en een evenwichtsbalk. Wim Janssen metselde een grote zandbak. Deze lag richting de ringdam en er kwam een heus voetbalveldje te liggen onderaan de dijk. Daar werden ook wedstrijden gehouden, soms tegen verschillende buurten, straten of campings. Toiletten kwamen in de schuur bij café De Boomgaard, het café aan de dijk dat verhuurd werd aan Nol Zwam en later aan Piet Couprie. Om het benodigde geld voor materiaal bij elkaar te krijgen werd er al vrij snel een festiviteit georganiseerd.

De Pas 1967-1968.

Begin Pinksterfestijn

Vroeger was het met de Umdracht kermis in Hulhuizen en die wilde men graag terug. De gemeente Gendt wilde daarvoor geen vergunning geven, want er was slechts één kermis per dorp toegestaan. De Hulhuizenaren waren echter zeer overtuigd en dus werd er een vergunning gegeven voor een draaimolen, een danstent en één kraam. Bij Jo Aarntzen werden 500 ballonnen gevuld en in een loods gestopt. Burgemeester Arends opende

op Pinkstermaandag 26 mei 1969 officieel een jeugdfestijn dat aan de dijk was georganiseerd en zei: 'Nu de Hulhuizer Omdracht waarschijnlijk zal verdwijnen is het tijd voor een nieuw terugkerend evenement. Het spel is een belangrijk onderdeel in de opvoeding van de jeugd'. De ballonnen werden opgelaten en de jeugd vermaakte zich met de diverse spellen.

Ondertussen kwam er een volledig bestuur en werden ze een officieel geregistreerde vereniging. De eerste openbare vergadering was op 14 augustus 1969 in café De Boomgaard. Voorzitter Gert Brouwer, secretaris Willy Bekker, penningmeester Jo Aarntzen verder Jan van Merm, Hent Campschreur en mevrouw Cis Maters-Otemann. De contributie werd vastgesteld op 10 gulden per jaar. Bij Willy Bekker achter het huis werd de bekende hoge glijbaan in elkaar gezet. Ondanks dat er geen bouwtekening was werd deze nauwgezet (na)gemaakt, kosten f 1169,08. Verder werden er nog kleinere toestellen gemaakt en ook kreeg men wat van particulieren of bedrijven.

In 1970 werd weer een festijn georganiseerd en de hoge glijbaan zou in gebruik genomen worden. Helaas zorgde de natuur voor tegenslag: hoogwater. In korte tijd stonden glijbaan, wip en alle andere toestellen in het water. Als oplossing voor de draaimolen en de danstent die zouden komen, moest er een hogere plaats gezocht worden bij de familie Janssen (Dien van Kees en haar broers) op

De hoge glijbaan.

de stoep. Voor hun huis liep de Buurkersdam, waarover de mensen van de steenfabriek naar het veer van Cornelissen liepen. De snoep- en spellenkramen stonden op 't Hof.

Zo draaide Speeltuin Hulhuizen de eerste jaren goed. Ze kregen van de gemeente in 1970 een subsidie van f 5096,- waarvan nieuwe toestellen werden aangeschaft en er kwam op 17 oktober een jeugdbestuur. Dit organiseerde meerdere acties, onder meer een balpennenactie die f 591,96 opbracht, bedoeld voor sportkleding van de jeugdige voetballers, maar ook voor reisjes. Elk jaar was er een reisje. Met de bus ging men naar een grotere speeltuin, waar de kinderen zich naar hartelust uit konden leven.

De Munnikhof

In 1972 werd grond gehuurd van Ep van Duren voor officiële voetbalvelden. Nu konden er dus echte wedstrijden gespeeld worden. Omdat bij De Pas en café De Boomgaard de voorzieningen niet voldoende waren voor officieel voetbal, zocht de commissie naar een andere locatie. De Munnikhof werd door Hent van Gent verkocht aan Gert Iding, die eerst de Ancaribar had in Doornenburg. Op deze grond van Iding werden kleedkamers gebouwd. Ook mocht de vereniging gebruik maken van de schuur achteraan het gebouw als kantine, later het café van Iding.

Voor een flinke opknapbeurt ging men met veel vrijwilligers aan de slag. Het was nogal wat werk en daarbij moesten ook nog de speeltuintoestellen naar hun nieuwe plekje aan de Munnikhofstraat. In deze kantine werd voor de Hulhuizer jeugd de kindercarnavalsvereniging De Munniken opgericht, met prins Bert en hofdame Nelly Aarntzen en heuse dansmariekes naar een idee van Frans van Neijenhof.

SVH Sport Vereniging Hulhuizen

Tijdens het vijfjarige jubileum van de speeltuinvereniging werd de voetbalafdeling opgericht en aangesloten bij de KNVB en op 8 augustus 1972 werd er in Hulhuizen officieel gevoetbald. Het tijdelijke dagelijks bestuur bestond uit Gert Brouwer, Willy Bekker en Jo Aarntzen. Trainer werd Henk Campschreur en Roets van Moerkerk werd consul. Men begon met drie heren- en één dames-team. De kleuren waarin gevoetbald werd waren een groen shirt, witte broek en groene kousen met een wit boord. Zelfs Bart Hartjes, Kobus Meijer en Hentje Aarntzen voetbalde; zij zaten in het derde elftal. Het damesvoetbal werd heel populair in Hulhuizen. Het draaide feitelijk beter dan de heren met als leider Hans Gerdson.

Op 15 januari 1973 kwam er een definitief bestuur bestaande uit Frans van Neijenhof, Hent van Gent, Jan Brouwer, Cobus Meijer, Gerrie Giesbers en Driek Reuvers. Van Neijenhof was voorzitter van 1973 tot 1976 en samen met de speeltuin kwam de overgang van het trapveldje bij Aarntzen naar de Munnikhof tot stand. In 1973 zijn ook de Pinkstervoetbal toernooien gestart met als openingswedstrijd Bataven tegen Jonge Kracht. In 1974 was de eerste officiële jaarvergadering van SVH met als voorzitter Frans Neijenhof. Gestart werd met 2 dames-, 3 senioren-, 1 junioren- en 1 pupilleneftal. Bestuurlijk was het een moeilijk jaar: ervaring op voetbalgebied ontbrak en 17 leden bedankten. Het ledenaantal bedroeg in 1975 nog maar 89 senioren, 26 dames, 20 junioren en 19 pupillen. In maart 1975 kwam er dan ook een bestuurswisseling. Dagelijks bestuur werd Van Neijenhof, Bekker en Brouwer; overige leden Hent Meeuwssen, Willie Joosten, Jan van de Velde en Theo Derks.

Sportief gezien ging het niet goed en de resultaten van het eerste elftal waren niet volgens de verwachtingen. De onderlinge verhoudingen, de samenwerking en de collegialiteit waren niet voldoende. Trainer Campschreur werd vervangen door Harrie Cornelissen.

Prins Bert met hofdame Nellie Aarntzen.

In 1976 kwam er een jeugdcommissie bestaande uit Joop Kusse, Hans Gerdsen en Ton Milder ter ondersteuning van het bestuur. Bas Vermaas nam het secretariaat over van de tussentijds afgetreden Hans Gerdsen. Het totale ledenbestand bedroeg inmiddels 172.

In juni 1976 kwamen de eerste aanwijzingen dat de verhouding speeltuin- en sportbestuur en de eigenaar van De Munnikhof niet optimaal was. Eigendomsverhoudingen en verplichtingen ten opzichte van elkaar lagen hieraan ten grondslag, bestuurlijk werd het er niet beter op.

In oktober 1976 kreeg Bas Vermaas op zijn verzoek inzage in contracten en aangegane verplichtingen van zowel sport- als speeltuinvereniging. Na inventarisatie was zijn conclusie duidelijk. Er is hier duidelijk iets niet in de haak en dient verder te worden uitgezocht! Baten en lasten waren niet in evenwicht. Het resultaat hiervan was dat zowel voetbal als speeltuin niet meer levensvatbaar waren in deze vorm. Te zware verplichtingen aan derden, onvolledige besturen, geen visie voor de toekomst en geen mogelijkheden om de noodzakelijke investeringen te doen voor verdere opbouw van beide verenigingen. Op de jaarvergadering op 24 augustus 1977 trad het nog resterende bestuur bestaande uit Frans van Neijenhof, Willy Bekker en Jan van de Velde af. Er werd een geheel nieuw bestuur gekozen bestaande uit: Bas Vermaas, Jan Huisman, Theo Derks, Theo van Gellecom, Hent Meeuwssen, Wim Brouwer en Ton Milder. Dit bestuur diende de kar weer namens de sport op de rails te zetten. Behoudens Theo Derks en Wim Brouwer, welke tussentijds zijn afgetreden, hebben zij dit in deze samenstelling tot 1996 gedaan.

Op 19 maart 1989 ging het wel goed met de dames: het eerste werd kampioen eerste klasse, afd. Nijmegen en het jaar daarop op 22 april 1990

1988-89 dames 1 kampioen. Staand v.l.n.r.: grensrechter Eric van 't Hullenaar, trainer Han van Merm, Wilma Elings, Lisette Janssen, Monique van Alst, Helma Bekker, Gerrie Hubers, Jeanette de Haan, leidster Hannie Derks. Zittend: Marga Janssen, Melanie Wiltink, Yvonne Bekker, Stella Joosten, Elly van Duren, afwezig Jolanda Rouffaer.

Heren 1: Boven v.l.n.r. trainer Willie Gerritsen, Jan Verschoor, Ton Milder, Johan Rikken, Bert Bekker, Henk Braam, Adri Milder, Gerrie Milder, leider Jan Huisman en grensrechter Wim Visch. Onder: Theo Boerboom, Han van Merm, Jos van Dam, Henk Vermaas, Willie Stuard, Henk Duif en Geert van Gellecom.

weer, waarbij het in de nacompetitie promoveerde naar de interregionale hoofdklasse. Bij het voetbal van de heren promoveerde het eerste elftal na 18 jaar op 16 mei 1990.

Terug bij af en nieuwe hoop

In een poging de vereniging weer gezond te maken werden schulden geïnventariseerd en vervolgens gesaneerd. De huurovereenkomst met Iding werd middels een civiele procedure beëindigd wat meerdere jaren in beslag nam. De speeltuin verloor haar identiteit en terrein alsmede een deel van de toestellen en was terug bij af. De voetbal gaf haar kleedlokalen prijs en trok in bij de familie Bekker aan 't Hof. Hier werden de wonden gelikt en plannen gesmeed voor een gezamenlijke toekomst van beide verenigingen. De Munnikhof met bijbehorende grond kwam te koop. De vereniging slaagde erin om een deel van het terrein uit de tweede hand te kopen. Toen kwam de basis in zicht voor het bouwen van een geheel nieuwe accommodatie. Onderhandelingen met de ge-

meente waren nodig om de bestemming van sportvelden en aangrenzende gronden te wijzigen en een vergunning voor nieuwbouw te realiseren. Bestuurlijk werden beide verenigingen geleid door het in 1978 samengestelde hoofdbestuur bestaande uit Bas Vermaas, Willy Bekker, Wim Janssen en Jan Huisman.

Voor begeleiding van de activiteiten in de speeltuin, welke inmiddels was verplaatst naar de ringdam aan 't Hof, werd een damescommissie in het leven geroepen, bestaande uit Willy Janssen, Bets van Merm, Ria Schouten-Kuster, Miep Verhoeven en Greet van Merm. Een voltallig speeltuin bestuur ontbrak in deze periode en de activiteiten stonden op een laag pitje. Het was tussen 1978 en 1982 echt overleven.

Van Proathuus naar Volharding

Ondertussen waren de vergunningen rond voor de eerste fase van de nieuwbouw van de huidige accommodatie en kon men beginnen. In deze periode ging het voetballen gewoon door bij de familie

Nieuwbouw accommodatie 1983.

Speeltuin 1983-1998.

Bekker. In de varkensschuur waren douches gemaakt. De scheidsrechter was bevoorrecht, die mocht in de privédouche en in een andere schuur was de kantine genaamd 't Proathuus. Deze uit noodzaak geboren oplossing was een zeer gezellige tijd met een groot saamhorigheidsgevoel.

Voor de nieuwe accommodatie die in 1982 in eigen beheer is gebouwd en gefinancierd, moest meer werk verzet worden dan ooit en allemaal natuurlijk door vrijwilligers, waarvan velen ook financieel een bijdrage leverden. Funderingen werden gegraven, muren gemetseld en leidingen voor elektriciteit en verwarming gelegd. Daarna kwam

het schoonmaken en door de vrouwelijke bestuursleden en vrijwilligsters werden in de weinige vrije tijd die ze nog kenden nieuwe gordijntjes voor de ramen gehaakt. Het terrein van de sport en de speeltuin werd opgeschoond, de waterkolk gedempt en de wilgebomen verwijderd. Het geheel werd opgehoogd, opnieuw aangelegd, bestaande toestellen werden teruggeplaatst en er kwamen nieuwe, voornamelijk houten toestellen. Met allemaal vrijwilligers, niet alleen uit Hulhuizen, kregen ze het voor elkaar.

De nieuwe accommodatie met de toepasselijk naam De Volharding werd op 7 mei 1983 door locoburgemeester Ederveen geopend. In het jaar

Opening nieuwe accommodatie De Volharding.

hierna overleed plotseling Willy Bekker en ontviel de vereniging een van de grondleggers. Zijn plaats werd ingenomen door Geert Schouten, die als nieuwkomer bereid was het voorzitterschap van de speeltuin op zich te nemen. De beide verenigingen kwamen na ingebruikname van de accommodatie in rustig vaarwater en het ledenaantal liep bij beide verenigingen gestaag omhoog. De dames Willy Janssen, Diny Jansen en Marja Nuijen hebben wat de speeltuin betreft ook zeker een bijdrage geleverd. De toestroom vanuit de regio was welkom. Een gevolg hiervan was een uitbreiding van de accommodatie met drie kleedlokalen en twee tennisbanen. In het kader van de dijkverzwaring zijn in de periode 1989 t/m 1991 bij vijf aangrenzende

Voetbalvelden, nog vóór de dijkverzwaring.

percelen gronden aangekocht om het draaien van de beide voetbalvelden te kunnen realiseren. Dit was een moeizaam proces. De heropening van het complex was tijdens het Pinksterfestijn in 1991.

Normaal

De meest besproken jaren van het Pinksterfestijn waren die van 1982 en 1983 toen Normaal naar Hulhuizen kwam. Bas Vermaas en Hent Meeuwssen gingen naar Pannerden, waar Normaal optrad en ze waren het met elkaar eens: als ze de tent vol wilden hebben dan zou dat kunnen met Normaal. En ja hoor, dat lukte. Het bier gooien hoorde er natuurlijk bij. Zelfs ouderen die nieuwsgierig waren en natuurlijk nooit met bier zouden gooien, deden uiteindelijk ook mee. Het was zo'n geweldig feest dat de vloer van de danstent het begaf. Maar ja, het feest ging door, dus werd het gat gerepareerd terwijl het feest in volle gang was.

Nadat de band beroemder en te duur voor Hulhuizen werd, kwamen de moddergevechten. Een vaste groep meiden, in badpak, begon met het gevecht en dames uit de regio konden zich opgeven. Wat ook werkelijk gebeurde.

Stg. SSV-Hulhuizen

Om het vele werk en de continuïteit van verenigingen te waarborgen werd besloten om het hoofdbestuur waarin Wim Janssen in 1987 tussentijds was afgetreden en vervangen door Jan Driessen om te zetten naar een stichting. Zo stond men wat steviger in de schoenen tegenover steeds wisselende besturen bij het voetbal en de speeltuin. In de stichting namen zitting Bas Vermaas, Jan Huisman, Jan Driessen en Hent Meeuwssen. De stichting die officieel opgericht werd op 23 maart 1992 heet Stg. SSV-Hulhuizen en behartigt de belangen van sport- en speeltuinvereniging Hulhuizen. Meeuwssen trad in 1994 uit het sport- en stichtingsbestuur. Jan Huisman nam, na zich vele jaren ingezet te hebben voor de vereniging, in 2012 afscheid van het stichtingsbestuur, Doriene Hoogveld werd voorgedragen om zijn plaats in te nemen en zij kwam in 2013 in het stichtingsbestuur. Sport- en speeltuinvereniging vielen (en vallen nog steeds) onder de stichting. Het Pinksterfestijn werd door beide besturen georganiseerd en nu grotendeels door de stichting in samenwerking met het speeltuinbestuur en vrijwilligers.

In 1996 zijn Bas Vermaas en Jan Huisman op eigen verzoek uit het sportbestuur gegaan om zich in het stichtingsbestuur meer te kunnen richten op de toekomst van beide verenigingen. Het

Speelweek; het plaatsen van tentjes op maandag.

gevolg was wel dat er nieuwe trekkers voor de voetbal gevonden moesten worden. In de periode 1996 tot en met 2003 kwamen er maar liefst 5 voorzitters aan het roer. Deze waren helaas niet in staat om het voetbal op koers te houden. Bij de dames vertrok de trainer naar Doornenburg en een groot aantal van de dames ook. Dit had ook zijn weerslag op het eerste team van Hulhuizen. De meesten verwachtten dat het bij de andere clubs beter zou gaan, door sponsoring, reisgeld en dergelijke vergoedingen te kunnen ontvangen. Overige teams kampten eveneens met een tekort aan spelers en begeleiding. Dit was na 31 jaar de ondergang van het georganiseerde voetbal in competitieverband. Vanaf 2004 is er niet meer in KNVB-verband gevoetbald. Recreatief voetbal wordt er elke maandagavond nog gespeeld en uit deze groep van spelers is weer een team ontstaan dat de speelweek voor de jeugd organiseert. In 2017 alweer voor het tiende jaar.

Renovatie speeltuin

Door de wet Attractie Besluit Speeltoestellen in 1997 heeft het stichtingsbestuur in het jaar 2000 beide verenigingen geheel onder de loep genomen. De conclusie was dat voetbal en tennis niet meer aantrekkelijk genoeg waren om hier in de toekomst mee verder te gaan. De aandacht zou

Uitbreiding speeltuin op gedeelte trainingsveld.

moeten gaan naar de speeltuin. De houten speeltributen die geplaatst waren bij de nieuw gebouwde kantine, werden afgekeurd. In 2000 werd daarom de speeltuin in zijn geheel gerenoveerd. Dit werd mede mogelijk gemaakt door subsidieafspraken met de toenmalige gemeente Gendt. In 2007 werden de plannen bijgesteld en regelmatig werd er iets nieuws toegevoegd als de financiën

den. Hiermee ging de speeltuin weer een nieuwe periode in. De speeltuin staat in de regio en daarbuiten goed bekend. Doordat het sporten groten-deels stopte, bloeide de speeltuin op, want er was meer tijd en aandacht voor en het terrein van de sportvelden kan ook gebruikt worden, wat niet mogelijk was geweest als er voetbal zou worden.

Opening van de speeltuin door Mieke Bles na de renovatie in 2000.

het toelieten. In 2010 werd een groot stuk terrein van het trainingsveld toegevoegd aan de speeltuin met daarop zeven nieuwe toestellen. In 2011 won de speeltuin de Rabobank Clubkas Campagne waarmee ze een gedeelte van de nieuwe draaiwip konden betalen. Omdat de tennisvelden opgeknapt moesten worden en er niet meer zoveel gebruik van gemaakt werd, is in 2013/14 het terrein toegevoegd aan de speeltuin. Hierop is een hindernisbaan, luchtkussen, schip en een skelterbaan gemaakt. De skelterbaan kan bij vorst onder water worden gezet, zodat er weer geschaatst kan wor-

speciaal kinderprogramma. Voor jong en ouder zijn de sportieve toernooien en muzikale ontspanning in de feesttent, de speelweek met elk jaar een wisselend thema en een eigen groep organisators en natuurlijk het jaarlijkse uitstapje. Dit alles kon die 50 jaren alleen maar met inzet van vele vrijwilligers, want zonder hen zou de speeltuin niet zijn wat het nu is. De speeltuin in Hulhuizen is anno 2017 een juweeltje in de gemeente Linge-ward.

Ria Schouten-de Haan

Met dank aan Roets van Moerkerk †, Willy Derksen, Johnny Milder, Dinie en Bert Bekker, Theo Campschreur, Bas Vermaas en Jan Huisman. Voetbalfoto's van Ton Milder en Wilco Witjes.

Uitbreiding speeltuin in 2014 met piratenschip en skelterbaan; voorheen tennisvelden..

Hulhuizen als pingpongbal

Voordat Hulhuizen op 1 maart 1817 definitief bij Nederland kwam, was het in de twee decennia daarvoor als een pingpongbal tussen de verschillende mogendheden heen en weer geslagen. En als zo vaak in de grote politiek gaat, werd er geen rekening met de belangen van de bevolking gehouden, laat staan dat er naar hun mening werd gevraagd. Vandaar de titel *Hulhuizen als pingpongbal*: bij dit spel ging het balletje Hulhuizen op en neer tussen de bestuurders die het batje in handen hadden. In dit artikel vertel ik iets over de turbulente wederwaardigheden van de Hulhuizenaren tussen 1795 en 1817. Daaraan vooraf gaat een korte geschiedenis van de Kleefse belevenissen van Hulhuizen voor 1795.

Kleef en Gelre

We weten uit oorkonden dat Kleef in 1252 en 1316 bemoeienissen had met Hulhuizen. Dat betekent dat de Kleefse graven daar in die jaren bezit hadden; vanaf wanneer dat het geval was, is onbekend. Zoiets geldt ook voor Gendt en het graafschap Gelre. Graaf Gerard III kocht in 1228 de Gelderse – dus ook de Gendtse – bezittingen van het klooster Lorsch bij Mannheim. Mogelijk had hij of een van zijn voorgangers in Gendt al eerder eigendommen. De beide graafschappen, die elkaars concurrenten zouden worden, hebben enige verwantschap. In het midden van de elfde eeuw kwamen de broers Rutger en Gerard Flamens vanuit Vlaanderen naar onze streken. Gerard, die zich vestigde in de buurt van de plaats Geldern, werd de stamvader van de Gelderse graven, Rutger van de Kleefse. Van de keizer van het Duitse Rijk kregen beiden de nodige goederen. Zij en hun opvolgers breidden in de loop van de tijd hun machtsgebied en invloed uit. De keizer verhief Gelre in 1339 tot hertogdom, Kleef volgde in 1417. Door hun drang naar uitbreiding kwamen de machthebbers van Gelre en Kleef regelmatig met elkaar in conflict. Toen de situatie min of meer gestabiliseerd was, hadden de heersers van Kleef een aantal enclaves in het Gelderse territorium en bezaten de Gelderse hertogen territoria in het Kleefse. Van de onderstreepte jaartallen op de kaart weten we zeker dat de enclaves in dat jaar Kleefs werden. De andere gebieden waren in het genoemde jaar in ieder geval Kleefs, maar kunnen dat al eerder geworden zijn.

Een lelijke streep door de rekening van de graaf van Kleef was dat de stad Nijmegen in 1247 Gelders werd. Daar was sinds 1241 een Kleefse tol gevestigd – waarvan de bewoners van Nijmegen waren vrijgesteld in het stadsrecht van 1230 – en de graaf hoopte die strategische plaats in bezit te

Kleefse enclaves in Gelre (Smit, na p. 24).

krijgen. Toen dat niet lukte, was Hulhuizen de toegangspoort op de Betuwse Waaloever naar het veel grotere Huissen en Malburgen. Dat gold zeker vanaf 1473 toen Karel de Stoute het *Amt Duffel* met Leuth en Kekerdom aan de hertog van Kleef afstond. Die springplank is te zien op de kaart die luitenant-ingenieur Herman van Hooff tussen 1773 en 1778 maakte in opdracht van stadhouder Willem V. Mooi is te zien hoe het dan al gedecimeerde Hulhuizen aansluit op het Kleefse gebied in de Duffelt. (zie afb. volgende pagina).

Hulhuizen in de Franse tijd

Ondanks de verwoede pogingen van Gelre om Hulhuizen in bezit te krijgen, leden al hun pogingen schipbreuk. Met uitzondering van de perioden 1527 tot 1539 en 1544 tot 1568, toen het aan Gelderse edelen was verpand, bleef de enclave Kleefs. Toen hertog Johan Willem zonder wettige opvolger in 1609 stierf, kwam het hertogdom in handen van de keurvorst van Brandenburg. Daarmee lag het hoogste gezag over Hulhuizen voortaan in Berlijn. En toen Frederik III zich in 1701 koning van Pruisen mocht noemen, waren de Hulhuizenaren Pruisische onderdanen geworden.

Kaart waarop de ligging van Hulhuizen tegenover de enclave in de Duffelt goed te zien is. (Versfelt, p. 92).

Na het uitbreken van de Franse Revolutie in 1789, brak er in Europa in 1792 een periode van oorlog aan, die in 1815 in Waterloo eindigde. Alle Europese grootmachten namen er aan deel. Frankrijk in eerste instantie om de idealen van de revolutie – vrijheid, gelijkheid en broederschap – te verdedigen en te exporteren en later bij Napoleon natuurlijk om het vergroten van de Franse en zijn persoonlijke macht. Zijn tegenstanders met als belangrijkste spelers Engeland, Pruisen, Oostenrijk en Rusland poogden de oude situatie te herstellen. Op de tweede plaats wilden ze de ‘kleine Corsicaan’ tegenhouden, die het machtsevenwicht in Europa verstoord had.

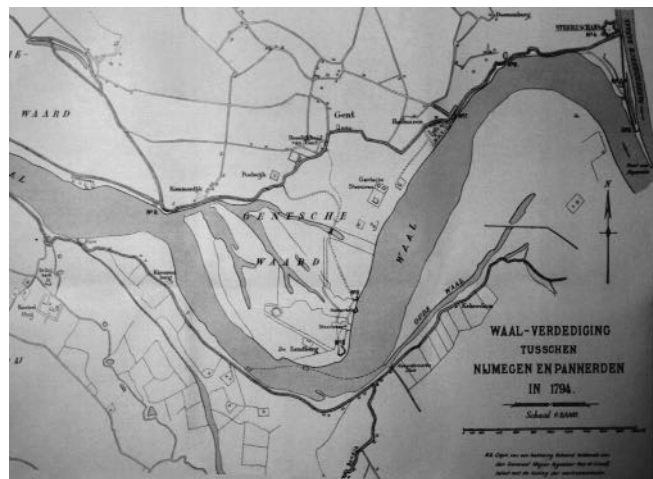
De inwoners van Hulhuizen zullen het niet gemerkt hebben, maar zij waren al vanaf 1792 in oorlog met Frankrijk; in dat jaar verklaarde Berlijn de oorlog aan Parijs. Het duurde tot de winter van 1794-1795 voor de inwoners van Hulhuizen (en Gendt) met de oorlog te maken kregen. Toen staken Franse troepen de Waal over op de plaats in de uiterwaarden die we later de Franse Wei (bij de Zandberg) zijn gaan noemen.

Vrijwel meteen na de Franse inval in ons land begonnen de betrokken landen – Frankrijk, Pruisen en de Bataafse Republiek – gesprekken over de enclaves, die gezien werden als onderhande-

lingsmateriaal voor een vrede. Ook vonden bestuurders dat het grillige grensverloop onwenselijk was. Door de grenzen opnieuw vast te stellen behoorde dat eeuwenlange gedoe met de enclaves tot de geschiedenis. Hulhuizen speelde in dit diplomatieke verkeer nauwelijks een rol. Dat was gezien de omvang van de buurtschap en het aantal inwoners wel te begrijpen. In 1807 woonden er negen kostwinners: een pastoor, een koster, een winkelier, een kastelein, een visser, een kleermaker, een timmerman en twee dagloners. Het totale aantal inwoners was veertig. Een kleine veertig jaar later was er blijkbaar nog niet zoveel veranderd. In 1845 schreef Abraham van der Aa: ‘Door de aldaar sterk inbrekende rivier de Waal is het terrein, op weinige bunders na, weggespoeld, bevat nu slechts 5 woonhuizen, bewoond door 40 zielen, benevens de R.K. kerk aan den H. Martinus toegewijd, die echter door het bouwen eener nieuwe kerk, wel gesloopt zal worden’.

Dat Hulhuizen over het hoofd gezien werd, blijkt uit het feit dat het in drie verdragen (Parijs 1802, Fontainebleau 1807 en Wenen 1815) niet genoemd wordt; het ging gewoon met de andere enclaves mee. Om het overzichtelijk te houden geef ik hieronder kort het ‘heen en weer’ van de buurtschap weer.

1. Tot januari 1795: Pruisisch.
2. Tot april 1795: Franse bezetting. De kans dat er werkelijk (even) Franse soldaten in Hulhuizen geweest zijn, is groot. De Franse Wei waar de soldaten de Waal overgestoken waren, ligt immers maar een paar honderd meter van Hulhuizen.
3. Vanaf april 1795 tot maart 1806: weer Pruisisch.

Kaart van de Waalverdediging rond Gendt en Hulhuizen in 1794-1795. (Documentatie HKG).

4. Maart 1806 tot mei 1808: ingedeeld bij het groothertogdom Berg; niet te verwarren met de heerlijkheid Bergh, waarvan 's-Heerenberg de

centrale plaats was. Het groothertogdom, een product van Napoleons politiek, lag in Duitsland en had Düsseldorf als hoofdstad.

5. Mei 1808 tot juli 1810: troepen van het Koninkrijk Holland bezetten de enclaves en Hulhuizen ging deel uitmaken van het Koninkrijk Holland.
6. Op 9 juli 1810 lijfde Frankrijk het hele Koninkrijk Holland in. Hulhuizen werd deel van de *mairie* (gemeente) Gendt, net als Doornenburg en Angeren.
7. Na de nederlaag van Napoleon bij Leipzig kwam Hulhuizen op 2 december 1813 bij Nederland.
8. Op 17 december van dat jaar nam Pruisen de enclaves terug. Berlijn deelde Hulhuizen in bij de gemeente Huissen.

Gouverneur Van Lynden, Commissaris van de Koning, nam Hulhuizen in ontvangst. (Iconografisch Bureau, Den Haag).

Definitief bij Nederland

Het grootste deel van de enclaves, waaronder Huissen, Malburgen, Zevenaar, Duiven en Wehl, ging op 1 juni 1816 over naar Nederland. Dat was geregeld tijdens het Wener Congres (1815). Hier stelden de grote mogendheden de Europese grenzen die Napoleon overhoop gehaald had, opnieuw vast. De Pruisische onderhandelaars hadden Hulhuizen in Wenen bewust buiten de besprekingen gehouden. Zij wilden het ruilen tegen Schenkenschans, in de Tachtigjarige Oorlog een sterke vesting, maar in die tijd een dorpje. Dat kwamen de onderhandelaars op 7 oktober 1816 overeen bij het verdrag van Kleef. Op 1 maart 1817 ging het dan eindelijk gebeuren: Hulhuizen kwam definitief bij Nederland.

IN NAAM EN VAN WEGE ZYNE MAJESTEIT, DEN KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

DE GOUVERNEUR DER PROVINCIE GELDERLAND,

Aan de Ingezetenen der Districten, uit kracht van het Tractaat van den 7 October 1816, uit het Nederlandsche onder het Pruisische Gebied, of wederkerig uit het Pruisische Gebied, onder het Nederlandsche, overgaande.

Aanhef van de proclamatie waarbij Hulhuizen bij Nederland kwam. (Documentatie HKG).

Gouverneur van de Koning Van Lynden nam het zonder veel plichtplegingen in ontvangst.

Toespraken, een koetstocht en een diner zoals op 1 juni 1816 bleven achterwege. De proclamatie bevat zeven artikelen, soms met een zeer gedetailleerde beschrijving van het nieuwe grensverloop. Voor Hulhuizen was de tekst het heel simpel in artikel 2: '(...) en dat Loeth, Hulhuizen, Kekerdom (...) een gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden zullen uitmaken.'

Dezelve linie zal vervolgens de gezegde Grensscheiding tusschen Zijflich en Loeth volgen, tot aan het Zuidelijkste punt der Heerlijkheid Millingen, en vervolgens de oude oostelijke Grenzen dezer Heerlijkheid tot aan de Rivier, zoodanig dat Zijflich, Nieht en Binnen, aan het Koninkrijk van Pruisen blijven, en dat Loeth, Hulhuizen, Kekerdom en Millingen, een gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden zullen uitmaken.

Deel van artikel 2 van de proclamatie waarin Hulhuizen genoemd wordt. (Documentatie HKG).

Op 1 januari 1818 werd Hulhuizen, net als tussen 1810 en 1813, ingedeeld bij het schoutambt, later gemeente Gendt.

Maar voor 1 maart 1817 had Hulhuizen nog een keer van (plaatselijke) heer moeten wisselen. Huissen was in juni 1816 Nederlands grondgebied geworden, maar Hulhuizen was Pruisisch gebleven. Daarom was er een andere gemeente nodig waarbij het ingedeeld kon worden. Dat werd de *Bürgermeisterei* Niel, net over de Duits-Nederlandse grens tegenover Leuth. Die plaats maakte met Kekerdom op 1 maart de overstap naar ons land. Daar stond tegenover dat de buurtschappen Klein Netterden, Borghees, Leegmeer en Spielberg in de buurt van Emmerik naar Pruisen gingen. Nederland kreeg 1235 inwoners en 1963 ha bij. Het moest 535 inwoners en 1792 ha aan Pruisen afstaan.

Liepen de inwoners van Hulhuizen de polonaise op 1 maart omdat ze inwoners van Nederland geworden waren? Nee, het zal de meesten weinig gedaan hebben. Ze waren in de voorbije twintig jaar al zoveel van 'nationaliteit' veranderd. Natuurlijk praatten en kankerden ze over de hoge heren die alles maar bedisselden, maar ze hadden geen enkele invloed op de gebeurtenissen. Bovendien was er een verschil tussen de wettelijke status en de werkelijke situatie. Je kunt wel formeel onderdaan zijn van het koninkrijk Pruisen, maar als er Hollandse huzaren op de stoep staan, heb je er niet zoveel aan een koning in Berlijn. De band met Gendt was groter dan die met Pruisen. De inwoners van Hulhuizen waren goeddeels afkomstig uit Gendt, ze hadden er familie wonen. Economische en sociale relaties waren sterk tussen de twee burens. En dat was niet in de laatste plaats een gevolg van de rol die Hulhuizen op kerkelijk gebied gespeeld had. Vanaf 1600 immers waren de katholieke Gendtenaren afhankelijk geweest van hun kleine buurdorp.

Tweehonderd jaar na dato herdenken de inwoners van Hulhuizen dat ze bij Gendt kwamen. Sterker, ze vierten het. Dan moeten ze toch wel heel blij zijn, want waarom geef je anders zo'n groot feest?

Geert Visser

Met dank aan Henk Klaasen voor het bewerken van de kaarten.

Bronnen en literatuur:

Drukkerij A. Van Goor, Proclamatie *In Naam en van wege Zyne Majesteit (...)*. Arnhem, 1817.
Eck, Jan van en Hans Giesbertz, *Atlas Leuth en Kekerdome in het Hertogdom Kleef anno 1734*. z.p. (Nijmegen), 2010.
Graswinckel, D.P.M., 'Hulhuizen'. In: *Bijdragen en Mededeelingen Gelre*, deel XXX (1927), 1-29.
Smit, E.J.Th.A.M.A., *De oude Kleefse enklaves en hun overgang naar Gelderland 1795-1817*. Arnhem, 1975.
Versfelt, H.J., *De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794*, Groningen, 2003.
Wolters, J., *Gendt aan de Waal. Geschiedenis van een landelijk gemenebest*. Tiel. 1955.

Overleden

Wegens **overlijden** hebben wij afscheid moeten nemen van ons (familie)lid:

Wim Cornelissen,

echtgenoot van Phily Cornelissen-Buurman

Geboren op 6 april 1942

Overleden op 4 juni 2016

Bets (Elisabeth Maria) van Moerkerk-Van Merm,

echtgenote van Jos van Moerkerk

Geboren op 26 september 1937

Overleden op 29 oktober 2016

Onze jarenlange vrijwilligster

Toos (Catharina Everdina) van Swaay-Hendriks,

weduwe van Jo van Swaay

Geboren op 5 december 1925

Overleden op 9 november 2016

Mevr. A.J.E.M. de Wit-Vos,

echtgenote van C. de Wit

Geboren op 30 maart 1947

Overleden op 13 december 2016

Diny (Everdina Theodora Maria) Rasing-Braam,

weduwe van Theo Rasing

Geboren op 27 november 1938

Overleden op 25 december 2016

Wilhelmus Frederikus Lentjes,

Echtgenoot van Aloysia Catharina

Elisabeth Willemsen

Geboren op 29 oktober 1929

Overleden in december 2016

Wij hopen dat de naasten en vrienden veel troost en steun krijgen van hun omgeving.

Van korfbal tot voetbal in Hulhuizen vanaf 1910 tot 1960

Korfbal

In 1910 was er in Hulhuizen al een korfbalclub met de naam Excelsior. Het korfbalsterrein lag in een weiland naast bakker Roelofs. In de Databank Sport staat vermeld dat korfbalclub Excelsior van 1922 tot 1924 speelde in de landelijke bond de NHKB, voluit de Nederlandsche Heeren Korfbal Bond en dat in 1924 het roeyement van deze bond werd uitgesproken wegens schulden. Of er in Hulhuizen nog verder gekorfbald werd, al dan niet gemengd, is ons niet bekend. Als iemand daar nog informatie over heeft laat het ons weten.

Voetbal

Wat ons wel bekend is dat op 27 maart 1932 door een aantal jongens, die al meer dan een jaar 'wild' gevoetbald hadden in Hulhuizen, de voetbalclub Excelsior werd opgericht. Hiermee kwam het aantal voetbalclubs in Gendt in 1932 op drie. Naast Excelsior waren dat Gentia in de kom van het dorp en Crescendo in de Kommerdijk. Dorus van Deelen werd voorzitter, Henk Verhoeven secretaris en Fried Janssen penningmeester. Wim Brouwer en Hent Janssen (van Miet) completeerden het bestuur. Laatstgenoemde werd aangesteld als 'ballenbewaarder'. Het inschrijfgeld bedroeg vijftig cent en de contributie werd vastgesteld op tien cent per week. Binnen zes maanden had de club al negentig leden en ook veel steunende leden die ook tien cent per week betaalden. Excelsior ging voetballen op het terrein van de weduwe Cornelissen. De huur bedroeg twaalf gulden per maand. Op het gehuurde terrein graasden tot zondagmorgen de koeien. Voordat de wedstrijd een aanvang kon nemen, moesten eerst de koeienflatsen opgeruimd worden. Ook dat was een taak van het bestuur. De club werd ingedeeld bij de Katholieke Utrechtse Voetbalbond (UVB) in de tweede klas. Het bestuur had een hoger doel voor ogen. Men wilde gelijk beginnen in de eerste klas, omdat de resultaten uit de oefenwedstrijden heel goed waren. Na gedreigd te hebben zich aan te sluiten bij de neutrale bond de NVB (Nijmeegse Voetbal Bond) ging de UVB overstag. Excelsior mocht beginnen in de eerste klas. In het eerste jaar na de oprichting werd Excelsior kampioen van die eerste klas en promoveerde naar de tweede klasse IVCB (Interdiocesane Voetbal Competitie Bond), de grote katholieke bond. Het bestuur had haar gelijk bewezen! Het elftal werd kampioen met de volgende spelers. Doelman: Chris Kuster, achterhoede: Nol Brouwer en Hent Verhoeven, middenveld: Frits Janssen, Toon Weg-

man en Hent Walravens; voorhoede: Wim Kersten, Piet Jansen, Gerrit Verhoeven, Thij Derks en Jan Peters. Ze speelden in het toen zeer bekende aanvallende 2-3-5 systeem. Kom daar nu maar eens om!

Eerste elftal 1932-1933.

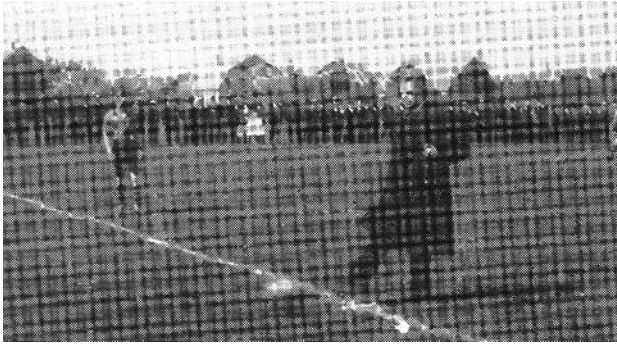
Competitie 1932/'33-U.V.B.

	gesp.	gew.	gel.	verl.	punten	doelcijfers
Excelsior	16	14	0	2	28	77-23
Zevenaar	16	12	0	4	24	67-39
Velox	16	10	1	5	21	57-34
Juvenes	16	9	2	5	20	47-47
De Zwaluw	16	7	1	8	15	49-48
W.S.W.	16	4	2	10	10	56-55
VDZ 2	16	5	0	11	10	34-74
R.K.S.V.V.	16	4	0	12	8	25-59
G.V.V.★	16	3	2	11	6	20-53

★ 2 verliespunten in mindering gebracht

Een bijzondere gebeurtenis

Kapelaan Hassink die vanuit Wijk bij Duurstede was overgeplaatst naar Gendt werd de eerste geestelijk adviseur van Excelsior. Die functie had hij daar ook al vervuld. Per fiets kwamen dertig leden van die voetbalvereniging vanaf Wijk bij Duurstede naar Hulhuizen om hun voormalig geestelijk adviseur nog eens te ontmoeten en uiteraard ook een potje te voetballen. De bedoeling was dat Excelsior daarna ook acte de présence zou geven in Wijk bij Duurstede. Maar om daar per fiets naar toe te gaan dat zag men in Hulhuizen niet zitten. De oplossing kwam van veebaas Jan Cornelissen. Hij huurde in Lobith het passa-

Kapelaan Hassink.

giersschip de Wilhelmina met aan boord vijf bemanningsleden. Op 7 mei 1933 om 7 uur 's morgens vertrok de boot met tweehonderd passagiers richting Wijk bij Duurstede. Naast het eerste en tweede elftal van Excelsior waren ook de achttien leden van de harmonie Ons Ideaal aanwezig. Verder veel supporters. Helaas begon het tegen acht uur te regenen en werd het de hele dag niet meer droog. Al met al werd het een heel natte dag en niet alleen aan de buitenkant, zoals later zou blijken. Na aankomst trok de stoet met de harmonie voorop door Wijk bij Duurstede. De inwoners begrepen niet wat er aan de hand was, maar daar kwam men snel achter. Er werd namelijk ook nog gevoetbald en Excelsior won een beker. Maar de kwaliteit van het spel was bijzonder matig en rommelig. De oorzaak was dat tijdens de reis, die door het lage water vier uur had geduurd, de spelers nogal wat alcoholische versnaperingen tot zich hadden genomen. Na afloop hield voorzitter Dorus van Deelen een bevlogen toespraak, maar helaas liet hij daarbij de deksel van de gewonnen beker kapot vallen. De oorzaak? De terugreis duurde maar liefst zes en half uur omdat het schip nog maar op halve kracht kon varen. Al snel was de voorraad voedsel en drank op waardoor de stemming aan boord tot onder het nulpunt zakte. 's Morgens om vier uur werd Hulhuizen pas bereikt. Het was een geweldig avontuur, maar niet voor herhaling vatbaar.

Een goed begin in de IVCB

De competitie begon in september 1933 met een wedstrijd tegen Swift uit Arnhem. Uitslag 4-2 voor Excelsior. De Arnhemsche Courant schreef in een voorbeschouwing dat het gehucht Hulhuizen niet op de kaart te vinden was. Het was waarschijnlijk een verzameling van klei, koeien en huizen met ergens een voetbalveld. Swift zou dat varkentje wel eventjes wassen. De Gelderlander reageerde met de opmerking dat velen een verkeerd beeld hebben van Hulhuizen. Het is een plaatsje van historische betekenis. Een belangrijk centrum voor scheepbouwkunde en scheepvaart. Daar konden ze het mee doen in Arnhem. Na de nederlaag van Swift schreef de Arnhemsche Courant, nu weet hier iedereen waar Hulhuizen ligt.

Na nog een aantal goede resultaten kon Excelsior weer kampioen worden. In februari 1934 moest dan tegen Lobithse Boys thuis gewonnen worden. De spanning was blijkbaar te groot, want in een bar slechte wedstrijd werd met 4-0 verloren. Verslagenheid alom. De gereedstaande voorraad bier werd afgevoerd en de muziek zweeg. De Boys uit Lobith werden kampioen maar verloren de promotiewedstrijden en bleven tweede klasser.

Eerste elftal 1934. Vlnr staand: Th. Nissen, J. Waagering, A. Aarntzen, H. Walravens, Th. Milder, Th. Derks, C. Wiltink, A. Brouwer, Fr. Rasing en scheidsrechter G. Derksen. Knielend: G. Verhoeven, H. Jansen en H. Verhoeven.

Een sportief tussendoortje, de Pieleboagclub

In 1934 heerste er ook in Hulhuizen grote werkloosheid. Wel werd er iedere avond getraind en gevoetbald. Daarna vertrok men voor de derde helft naar café annex kruidenierszaak Aarntzen. Daar werd vooral gesproken over de voorbije en de komende wedstrijd. Er moest iets ondernomen worden om deze sleur te doorbreken, maar wat? Men kwam op het geweldige idee om de handboogschietsport in Hulhuizen te introduceren. Deze sport werd vooral beoefend in Brabant en Limburg. Een afvaardiging van de voetbalclub ging poolshoogte nemen in Brabant en kwam terug met een goed gevoel. Om niemand tekort te doen werd om beurten in de zes! cafés van Hulhuizen vergaderd en zo kwam de organisatie van de grond. Er werd een wedstrijddag georganiseerd en er werden meer dan twintig prijzen aangekocht, waaronder een grote brodtrommel en een elektrisch strijkijzer. Gewaarschuwd door de politiemannen Stapel en Van Dijl werd de veiligheid zorgvuldig in acht genomen. Aan de zuidzijde van het voetbalveld werden tweehonderdtwintig strobalen geplaatst en aan de zijkanten over een lengte van vijftig meter werd de zaak afgezet met scheepsluiken van de Vahali. Voorafgaande aan de wedstrijddag werd de kostbare boog van tweeënhalve meter opgehaald in Brabant en er zou die dag worden proef geschoten.

De eerste schoten misten dan wel hun doel, maar allengs wist men de juiste richting te vinden. Totdat het noodlot toesloeg. Roel van de Polder, een sterke man en een trouwe supporter van de voetbalclub, stond naar de verrichtingen te kijken. Toen hij beleefd vroeg of hij ook eens mocht proefschieten mocht dat natuurlijk. Roel spande de boog en toen iedereen dacht dat de pijl de boog zou verlaten brak de boog in stukken... De verslagenheid was groot. Er kwam geen nieuwe boog. Dit betekende het einde van de Pieleboogclub. De prijzen werden onderling verkocht en het terrein werd weer in de oude staat teruggebracht. Nog lang werd er gesproken over het abrupte afscheid van dit mooie initiatief.

Verder voetballen onder een andere naam?

In de zomer van 1934 werd de naam Excelsior gewijzigd in Hulhuizen bij de promotie naar de IVCB. Zo staat het vermeld in het boek *Voor de eeuwigheid, 100 jaar voetbal in Zevenaar* van Robbert Benen. Andere bronnen vermelden dat de naam pas in 1942 gewijzigd werd, omdat er in de competitie al een andere club uit Rotterdam de naam Excelsior had. Hoe het ook zij, in het daaropvolgende seizoen eindigde de voetbalclub uit Hulhuizen op de derde plaats. Lobithse Boys werd weer kampioen, maar slaagde er weer niet in te promoveren.

In het seizoen 1935/1936 werd Hulhuizen vierde en u raadt het al Lobithse Boys werd wederom kampioen. Onder het motto 'drie keer is scheepsrecht' slaagden de Boys erin nu wel te promoveren naar de eerste klas.

Weer een kampioenschap

In het seizoen daarna kon de kampioensvlag weer in top. De laatste wedstrijd werd met maar liefst 11-1 gewonnen van Driel en toen was het kampioenschap een feit. Men speelde inmiddels het wat meer behoudende 2-3-3-2 systeem.

	gesp.	gew.	gel.	verl.	punten	doelcijfers
Hulhuizen	16	12	0	4	24	61-34
Velox	16	9	2	5	20	36-39
V.V.G.	15	9	1	5	19	40-28
Entos	15	8	2	5	18	38-26
R.K.H.V.V.	15	8	1	6	17	48-32
Ratti	16	4	3	9	11	27-38
St. Jan	15	4	3	8	11	28-43
Orion	16	4	3	9	11	28-49
Driel ¹	12	2	1	9	3	25-43

¹ 2 punten in mindering

Promotie naar de eerste klasse IVCB en er weer uit

Na het kampioenschap werden promotiewedstrijden gespeeld en Hulhuizen behaalde de tweede plaats. De eerste plaats was voor Eendracht uit Wijchen. Omdat Eendracht werd ingedeeld bij de eerste klasse Zuid, mocht Hulhuizen starten in de eerste klasse Oost. In datzelfde jaar op 25 april 1937 werd ook het eerste lustrum gevierd. Na een H. Mis en een gezamenlijk ontbijt, gevolgd door een receptie, werd er gevoetbald. Er werd een programma afgewerkt met RKHV 1, 2 en 3 tegen Hulhuizen 1, 2 en 3. Daarna begon de derde helft voor alle elftallen. De plaatselijke voetbalclub Gentia had inmiddels opgehouden te bestaan. Enkele goede spelers van die club kwamen transfervrij de gelederen van Hulhuizen versterken. De eerste wedstrijd werd met 7-1 gewonnen van VDZ uit Arnhem met onder andere de befaamde gebroeders Pik in hun elftal. Na de overwinning sprak Thé Milder, de Peep, de gedenkwaardige woorden na zijn kopbaldoelpunt 'Pik hoog, Thé iets hoger'. Gerrit Verhoeven had inmiddels een vaste plaats verworven in het elftal van het bisdom Utrecht. Hij stond zelf eenmaal reserve bij de wedstrijd van RK Nederland tegen België. Helaas keerden na een goed begin in de competitie de kansen door blessures en schorsingen. Hulhuizen eindigde vierde van onderen en moest door een versterkte degradatieregeling een beslissingswedstrijd spelen tegen Altior uit Deventer. Deze wedstrijd werd in Ulft gespeeld. Met een verzwakt elftal verloor Hulhuizen met 2-0. Degradatie naar de tweede klas was een feit. Daar werd na een moeilijk seizoen 1938/1939 toch nog de vierde plaats gehaald.

	gesp.	gew.	gel.	verl.	punten	doelcijfers
Vosta	22	13	7	2	33	59-30
S.D.O.U.C.	22	14	4	4	32	58-28
Lob. boys	22	10	5	7	25	51-45
V.D.Z.	22	11	3	8	25	58-50
Vogido	22	10	3	9	23	52-50
Achilles	22	10	1	11	21	46-55
Quick	22	9	2	11	20	47-52
N.E.O.	22	7	6	9	20	43-45
Altior	22	7	5	10	19	42-41
Hulhuizen	22	8	3	11	19	47-64
E.M.O.S.	22	7	3	12	17	34-43
V.V.G.	22	3	4	15	8	36-71

Altior-Hulhuizen beslissingswedstrijd uitslag 2-0 in Ulft gespeeld.

Oorlogsgeweld en noodcompetitie

De noodcompetitie werd in september 1939 ingesteld vanwege de oorlogsdreiging en de mobilisa-

tie. In april 1940 stond Hulhuizen bovenaan in de tweede klasse Oost. Op 10 mei 1940 brak de oorlog uit en kon er natuurlijk een groot aantal wedstrijden niet meer gespeeld worden. In augustus 1940 fuseerden de IVCB en de NVB. Hulhuizen werd ingedeeld in de derde klasse F van de NVB. De voetbalseizoenen van 1940 tot 1944 verliepen moeizaam; voetbal was bijzaak geworden. Het tienjarig jubileum werd natuurlijk niet gevierd, men had wel wat anders aan zijn hoofd. In de herfst van 1944 kwam de evacuatie en moesten de

Eerste elftal 1941-1942. Vlnr staand: Th. Nissen, W. Kersten, C. Wiltink, A. Braam, P. Verhoeven, G. Derksen, H. Verhoeven. Knielend: H. Walravens, Th. Steenhof, H. Schaars. Zittend: G. Verhoeven, W. Leenders en W. v.d. Zant.

Gendtenaren huis en haard verlaten. Na de bevrijding in 1945 was er zelfs geen bal meer om mee te voetballen en ook de doellatten ontbraken. In het boek van de voetbalclub VVLK *Leuth langs de lijn 1932-1982* staat het volgende vermeld over de bal: 'Het kwam voor dat Willie Wulterkens op zaterdagavond eerst de bal in Hulhuizen op moest halen om op zondag te kunnen voetballen, de bal was namelijk uitgeleend'. Dankzij de toenmalige sponsors: de heren Verhoeven, Willem Roelofs, Jan en Gerus Cornelissen en Hein Pere kwamen er naast een speelbal ook de nodige doellatten. Van meester Smolders kreeg de club een startgeld van tweehonderd gulden. De club werd ingedeeld in de derde klasse van de NVB, de latere KNVB. Na een seizoen degradeerde Hulhuizen naar de vierde klasse. Het aantal leden liep sterk terug. Bestuurlijk ging het ook niet meer goed. Tijd voor actie! Gerus Cornelissen werd aangesteld als waarnemend voorzitter. In 1946 werd er in zijn huis een vergadering belegd. Daar werd besloten over te gaan tot een reorganisatie. Er werd een nieuw bestuur gevormd. Voorzitter werd Wim Schouten, de gemeenteopzichter, secretaris Thé Nissen, beter bekend als Van Nelle, en penningmeester Jan Cornelissen, de kleermaker. De naam Hulhuizen werd gewijzigd. Men wilde een neutrale naam, geen Gendt of Hulhuizen. Gekozen werd voor de naam De Bataven.

Volgens Wim Schouten kwam het voorstel voor de nieuwe naam van hem. Een ander voorstel was Waalvogels, maar daarvoor was geen meerderheid. Op 't Hof bij Jo Aarntzen werd het derde lustrum gevierd met een koffietafel na de H. Mis. Jet Hoogveld had gezorgd voor het broodbeleg, heerlijke ham, en de pioniers ontvingen een zilveren sigarettenenkoker uit handen van waarnemend voorzitter Smolders. Daarna volgde er natuurlijk een feestavond, opgeluisterd door het Nijmeegse O.D. Cabaret met Otto Prudon en Vic en Henk Geurts.

Afscheid van Hulhuizen eind jaren veertig

Tijdens een bewogen vergadering, waar zelfs burgemeester Van der Meulen, pastoor Pelgröm en wethouder R. Cornelissen aanwezig waren, was de meerderheid voor het gaan spelen in Gendt op het terrein van het vroegere Gentia. Vooral de spelers uit Gendt, die inmiddels de meerderheid hadden, waren hier voorstander van. In Hulhuizen gaf dit besluit veel beroering en Hent van Miet, de ballenkoning, weigerde in eerste instantie de ballen af te geven. Na veel praten lukte het toch om de tien ballen mee te nemen naar Gendt. Thé Nissen, inmiddels coördinator, hij was als secretaris opgevolgd door Harrie Verhoeven, huurde het terrein de Poelwijck aan de Nijmeegsestraat van de familie Breunissen voor dezelfde prijs als in Hulhuizen werd betaald. Als afscheidswedstrijd van Hulhuizen werd een wedstrijd gespeeld tussen Hulhuizen en een combinatie van oud-Gentia en oud-Crescendo spelers. Met 4-0 werd de combinatie verslagen.

De Bataven nog even terug naar Hulhuizen

In 1959 waren De Bataven genoodzaakt het veld aan de Poelwijck te verlaten. Het terrein werd door de gemeente in gebruik genomen voor woningbouw. In Hulhuizen, waar in het verleden zoveel voetbalhistorie was geschreven, werd twee jaar gevoetbald op het terrein naast de boerderij van Gerus Cornelissen. Daarna vertrokken De Bataven weer naar Gendt naar sportpark Walburgen.

Geert Witjes

Bronnen.

Meyer G, historisch overzicht De Bataven. Hulhuizen 1932-Gendt 1982

Clubblad *Langs de Dijk* van SV Hulhuizen
Eck G. van, *Leuth langs de lijn, 1932-1982*. 50 jaar VVLK

Benen R. , *Voor de eeuwigheid, honderd jaar clubvoetbal in de gemeente Zevenaar: een reconstructie in woord en beeld*, Zevenaar 2008
Databank Sport.

Colofon:

e-mail: info@historischekringgente.nl
website: www.historischekringgente.nl
www.facebook.com/historischekringGente

Webmaster: Aad Hendriks

Redactie Ganita mare:
Yvonne de Boer-Ravestein (eindredactie)
Mia Gerrits-Bouwman
Henk Klaassen
Geert Visser

Onze redactie is te bereiken via bovenstaand e-mail adres, maar ook op de in de kolom hiernaast genoemde adressen en telefoonnummers.

Huisvesting: in Villa Ganita
Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:
Hist.Kring Gente te Gendt
bank NL93 RABO 01164 26 705

Drukwerk Ganita mare:

Nieuweweg 172, 6603 BT Wijchen

ISSN: 1878-7908

Bestuur Historische Kring Gente

Voorzitter: Willem Rasing,
Bernhardstraat 22, 6691 ZM GENDT,
tel. 0481 424546
Secretaris: Yvonne de Boer-Ravestein,
Waterwolf 31, 6681 TH BEMMEL,
tel. 0481 422400
Penningmeester: Geert Witjes,
De Haspel 9, 6691 PP GENDT,
tel. 0481 422851
Foto- en knipselarchief: Riet Berends-Peters,
Baron van Gendtlaan 7, 6691 ZH GENDT,
tel. 0481 422471
Genealogie en ledenadministratie:
Mia Gerrits-Bouwman,
Steenakker 11, 6691 DM GENDT,
tel. 0481 423543
Presentaties: Henk Klaassen,
v.d.Duyn van Maasdamstr. 8, 6691 CT GENDT,
tel. 0481 424253
Jaarprogramma: Ria Schouten-de Haan,
't Hof 10, 6691 HK GENDT,
tel. 0481 422781

Ons lidmaatschap loopt van januari t/m december. Het lidmaatschap van de kring kost al jarenlang € 15,- en samen met het themaboek Terugblik € 22,-. Met een cadeauabonnement maakt u iemand voor € 15,- voor een heel jaar lid. Het abonnement stopt vanzelf weer op 1 januari. Ook dit jaar krijgt een nieuw lid trouwens ons boek *Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienepol* gratis als welkomstgeschenk.

Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:

Mevr. E. Hendriks-
Boonman
Dhr. E.B.H. Hofs, Zeist
Mevr. C.C.M. Grob
Dhr. E. Kerkman
Dhr. P. Rasing
Dhr. W. Gelsing
Dhr. H.H.M. Verhoeven
Dhr. G. Janssen
Dhr. H. Milder
Mevr. G. Guagliardo-de
Jong, Huissen
Fam. Ter Veen,
Hulhuizen
Mevr. I. Witjes
Mevr. T. Verhaegh-
Basten

**Inmiddels hebben
we 860 leden!**

*Hulhuizen telde in 2008 nog veel kassen, die intussen verdwenen zijn.
Links de Groenestraat.*

Welkom op de maandagavond vanaf 20.00 uur en op de woensdagmorgen vanaf 09.30 uur.

Al is het alleen maar voor de koffie

Bjent zei:
A'j tied zat hè kum 200 van eiges aon de bjud. Proficiat Hulhuizen!